

Vereniging religieuze leefgemeenschappen

‘We delen gewoon ons leven’

Onderzoeksrapport

Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen
Nederland

‘We delen gewoon ons leven’ – Onderzoeksrapport Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen.

www.verenigingreligieuzeleefgemeenschappen.nl

Rapport van een onderzoek in 2021 uitgevoerd in opdracht van de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen. Door Anna van Veelen-Blomgren en Herman van Veelen-Blomgren, onder begeleiding van Rob Knipping en Rosaliene Israël.

Samenvatting

Dit rapport is een weergave van de uitkomsten van de enquête die in 2021 is gehouden onder intentionele christelijke leefgemeenschappen¹ in Nederland. Er zijn in Nederland 75 leefgemeenschappen die zich christelijk noemen of zich verwant voelen met de christelijke spiritualiteit; 63 hiervan hebben aan deze enquête deelgenomen.

Uit de enquête blijkt dat het gaat om groepen die in hun gemeenschapsleven de christelijke spiritualiteit vormgeven door middel van diaconale en missionaire werken. Het zijn gastvrije plekken waar opvanggasten een tijdelijk thuis vinden en buurtbewoners en zinzoekers welkom worden geheten.

De christelijke leefgemeenschappen vormen een vitale en dynamische beweging. Er zijn relatief veel nieuwe groepen; de helft van de gemeenschappen is in de laatste tien jaar opgericht. De gemiddelde bewoner is relatief jong, veelal tussen de 18 en 45 jaar. De meeste bewoners wonen één tot vijf jaar in een gemeenschap, maar er is ook een significant aantal mensen dat langer dan twintig jaar blijft. Het aantal bewoners van leefgemeenschappen in Nederland stijgt, zowel binnen de bestaande groepen als door het toenemen van het aantal groepen. Er is een stevige verbondenheid van leefgemeenschappen onderling en met andere organisaties, ook internationaal.

Leefgemeenschappen zijn open over hun uitdagingen. Deze zijn erg divers en hebben betrekking op zowel interne (persoonlijk, interpersoonlijk en gemeenschap) als externe gebieden (werk, praktisch/juridisch/financieel en externe relaties).

1 Zie voor de gebruikte definitie van deze term het hoofdstuk “Intentionele leefgemeenschappen”, p.7.

Summary in English

This report conveys the outcome of a survey of intentional Christian communities in the Netherlands. There are 75 intentional communities in the Netherlands that refer to themselves as Christian, or affiliate themselves with Christian spirituality; 63 of these participated.

The results of this survey show that these communities have a focus on charity, mission and hospitality. They are places where people in need find a temporary home and people from the neighborhood and people looking for spiritual meaning find a welcome.

The movement of intentional Christian communities in the Netherlands is vibrant and dynamic. There are many new groups, half of the existing communities being founded in the latest ten years. The average member is relatively young, often between 18 and 45 years old. There is a relatively high turnover, with the typical member living in a community between one and five years. But there is also a significant group of people living in their community for 20 years or longer. The amount of people living in intentional Christian communities in the Netherlands is rising, both within existing groups as through the founding of new ones. Many communities are strongly networked, both with other intentional Christian communities as with other organizations, in the Netherlands and abroad.

Intentional Christian communities are quite open about the challenges they face. The challenges are diverse, and both internal (on personal, interpersonal and community scale) and external (work, practical/legal/financial and external relations). For more information in English, please contact the Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen (The Association of Religious Communities).

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
Summary in English.....	4
Inleiding.....	6
Intentionele leefgemeenschappen.....	7
Een constante onderstroom.....	8
Maatschappelijke context.....	10
Kerkelijke context.....	11
Overleven als gemeenschap.....	13
Religieuze leefgemeenschappen.....	14
Aandachtsgebieden van de enquête.....	15
Resultaten.....	17
Locatie.....	17
Oprichting.....	19
Bewoners.....	20
Focus.....	21
Vormen van gastvrijheid.....	23
Religieuze praktijken.....	26
Organisatie.....	27
Gezamenlijkheid.....	30
Commitment en verloop.....	33
Verbondenheid.....	34
Relaties met andere organisaties.....	35
Stromingen.....	37
Uitdagingen.....	38
Een manier van leven.....	42
Conclusie.....	44
Aanbevelingen.....	47
Bijlages.....	50
Bijlage 1: Methode.....	50
Inclusiecriteria.....	50
Zoeken naar leefgemeenschappen.....	52
In-/excluderen.....	53
Gestructureerd interview.....	54
Antwoorden analyseren.....	54
Bijlage 2: deelnemende gemeenschappen.....	56
Bijlage 3: vragenlijst.....	58
Literatuur.....	63

Inleiding

Tijdens de ontmoetingsdagen van religieuze leefgemeenschappen komen leden van verschillende leefgemeenschappen samen. Ze wonen verspreid over heel Nederland in gemeenschappen van een paar tot tientallen leden. Zij hebben verschillende kerkelijke achtergronden, verschillende leeftijden en vullen hun leven in op verschillende manieren. Maar toch hebben ze veel gemeen.

Leven in gemeenschap betekent dat bewoners betrokken zijn bij elkaar. Die betrokkenheid wordt vaak actief vormgegeven: door gezamenlijke maaltijden, gezamenlijk gebed, of soms ook gezamenlijk werk. De gemeenschappen geven op de een of andere manier vorm aan christelijke gastvrijheid. Sommige bieden onderdak aan mensen in nood, andere bieden gastvrijheid aan mensen die op zoek zijn naar spiritualiteit en weer andere organiseren ontmoetingen tussen mensen uit de buurt.

Deze ontmoetingsdagen worden al sinds 2009 elk half jaar beurtelings door de leefgemeenschappen zelf georganiseerd.² In 2017 werd op een bijeenkomst tijdens de ontmoetingsdag besloten tot het oprichten van de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen (VRL).³ De term ‘religieuze’ is enerzijds gekozen vanwege de verwantschap met het religieuze leven zoals we dat kennen uit de kloosters, anderzijds vanwege de bewuste openheid van de vereniging voor leefgemeenschappen met een bredere dan uitsluitend christelijke identiteit. Als VRL kunnen de leefgemeenschappen zich gezamenlijk presenteren en organiseren om gedeelde belangen te behartigen.

Een van de eerste projecten van de VRL is het in kaart brengen van (christelijk) religieuze leefgemeenschappen in Nederland waarvan het resultaat dit rapport is. In opdracht van de VRL hebben wij een uitgebreide enquête uitgevoerd onder christelijke leefgemeenschappen in Nederland. Daarbij is er bewust voor gekozen om ons niet te beperken tot gemeenschappen die deel uitmaken van de ontmoetingsdagen of die lid zijn van de VRL, maar om een overzicht te geven van alle christelijke leefgemeenschappen⁴ in Nederland. Dus hoewel de VRL opdrachtgever is van het rapport zijn er veel gemeenschappen in opgenomen die nog niet eerder bij de VRL betrokken waren of er geen deel (meer) van uitmaken.

Alle 75 gevonden gemeenschappen zijn benaderd en 63 hebben uiteindelijk aan de enquête meegedaan. Op basis hiervan kan een representatief beeld gevormd worden van de beweging van christelijke gemeenschappen in Nederland.

2 Met ondersteuning vanuit de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR), de koepelorganisatie voor religieuzen in Nederland.

3 www.verenigingreligieuzeleefgemeenschappen.nl

4 Het woord ‘Intentioneel’ gebruiken we voor gemeenschappen met een gezamenlijk doel, meer dan samen wonen. Bijvoorbeeld gastvrijheid voor kwetsbare mensen, of verbondenheid in de buurt stimuleren. Zie voor meer uitleg bij de term “‘intentionele’ christelijke leefgemeenschappen’ het hoofdstuk “Inclusiecriteria”.

Intentionele leefgemeenschappen

Een groep mensen die samenwoont is nog niet automatisch een leefgemeenschap. Er moet ook nog iets zijn wat deze mensen aan elkaar verbindt. In het geval van religieuze leefgemeenschappen is dat vaak naast de gedeelde spiritualiteit ook een gedeelde praktische invulling daarvan. Dit soort groepen die verbonden zijn door meer dan alleen toeval of gezelligheid worden in het Engels vaak ‘intentional communities’ genoemd. We lenen deze term voor dit rapport en zullen spreken over ‘intentionele leefgemeenschappen’.

Het is lastig om af te bakenen welke groepen we onder ‘intentionele’ christelijke leefgemeenschappen rekenen en welke niet. Om toch heldere criteria te hanteren voor het al dan niet meenemen van leefgemeenschappen in de enquête, hebben we de volgende inclusiecriteria geformuleerd:⁵

Geïnccludeerd worden groepen bestaande uit:

- drie of meer leden, die
- om andere reden dan familiebanden
- samen wonen met een collectief huishouden of ten minste met gedeelde ruimtes en voorzieningen
- uit eigen keuze,
- met een gedeelde doelstelling die het samen wonen overstijgt.

De gemeenschap positioneert zich als christelijk of verwant met de christelijke spiritualiteit.

- en is open voor leken (dus: mensen die geen traditionele kloostergelofte hebben afgelegd) als volwaardig lid.⁶

We hebben gemeenschappen meegenomen die zich bevinden in (Europees) Nederland.

Bij twijfelgevallen hebben we gekeken naar typische kenmerken. We namen een groep na overleg soms toch mee als er sprake is van:

- een gezamenlijke organisatie, bijvoorbeeld in de vorm van: Een rechtsvorm, gezamenlijke beslissingen, gezamenlijk geld.
- een gezamenlijk religieus leven, bijvoorbeeld: gezamenlijk gebed, Bijbelstudie, betrokkenheid bij een kerk.
- zelfstandigheid en/of zelforganisatie. De leden maken belangrijke beslissingen zelf. Bijvoorbeeld over (het aannamebeleid en de selectie van) nieuwe leden. De gemeenschap is niet gestuurd van buitenaf.
- de gemeenschap zichzelf een christelijke leefgemeenschap noemt.

5 Zie ‘inclusiecriteria’ in ‘Bijlage 1: Methode’ voor meer toelichting.

6 De keuze om geen kloosters mee te nemen in de enquête is deels praktisch: er is al veel onderzoek naar gedaan, en ze verschillen op veel aspecten van andere gemeenschappen (bijvoorbeeld leeftijd, organisatievorm, traditie, levensfase van de groep). In bredere zin zijn kloostergemeenschappen wel degelijk intentionele christelijke leefgemeenschappen.

Maar voordat we verder ingaan op de enquête is het nuttig om wat meer op de context in te gaan. Wat weten we eigenlijk al uit onderzoek over intentionele (christelijke) leefgemeenschappen en welke vragen zijn nog onbeantwoord?

Een constante onderstroom

In 1969 schreef Ton Nuy een rapport onder de titel ‘nieuwe religieuze leefgroepen’.⁷ In 2005 komt het boek ‘12 Marks of a New Monasticism’ uit.⁸ Tien jaar later schrijft de Protestantse Kerk Nederland over ‘Monastiek pionieren’.⁹ Christelijke leefgemeenschappen worden vaak beschreven als een nieuw fenomeen. In zekere zin is dat waar; moderne leefgemeenschappen verschillen in veel opzichten van historische voorbeelden, maar de verschillen tussen historische periodes onderling zijn waarschijnlijk minstens zo groot.¹⁰ Paradoxaal genoeg zijn dit soort ‘nieuwe’ vormen van gemeenschap dan ook al even oud, of zelfs ouder, dan het christendom zelf. Of zoals Bennett schrijft: “*the oldest "new" and the most traditional "experimental" social movement in the West [...]*”¹¹

Je zou kunnen zeggen dat gemeenschapsvorming altijd en overal bestaan heeft. Samenwonen in een groep is een vorm van sociale organisatie die bepaalde voordelen biedt, zoals veiligheid en solidariteit. Door de geschiedenis heen komt groepswonen vaak voor in periodes van crisis, als sociaal experiment of vanuit de behoefte aan sociale vernieuwing.¹²

Dit is dus niet uitsluitend een westers fenomeen. Zo zijn er in de vijfde eeuw Taoïstische gemeenschappen in China, in de dertiende eeuw gemeenschappen van Arabische Soefi's in Spanje en vormen leden van de moslimbroederschap in de jaren ‘70 gemeenschappen in Egypte.^{13,14}

Als we ons richten op (religieuze) gemeenschapsvorming in het westen is het niet vreemd om te beginnen in het Midden-Oosten, rond het begin van onze jaartelling.¹⁵ De vroege christenen zijn een voorbeeld dat nog veel wordt aangehaald. Zij werden naar alle waarschijnlijkheid weer geïnspireerd door de Essenen, een Joodse stroming waarvan leden in de tweede en eerste eeuw voor Christus al samenwoonden in gemeenschappen.¹⁶

Deze traditie verspreidt zich samen met het christendom over Europa. In de late middeleeuwen zijn kloosterordes als de franciscanen, dominicanen, karmelieten en benedictijnen een vertrouwd beeld geworden. Maar naast deze ordes was er ook toen al een onderstroom van minder institutionele vormen van gemeenschapsleven. De vroege monastiek was veel diverser dan de paar ‘goedgekeurde’ instituten. Ook zijn er bijvoorbeeld in de dertiende en veertiende eeuw al verschillende lekenbewegingen, zoals de Begijnen en de Moderne Devotie, een specifiek

7 Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*.

8 The Rutba House, *12 Marks of a New Monasticism*.

9 Israël, “Monastiek Pionieren.”

10 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 43.

11 Bennett, “Communes and Communitarianism.”

12 Pitzer, “Communes and Intentional Communities.”

13 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 20–24.

14 Dutton en Sargent “Introduction: Utopias from Other Cultural Traditions.” wijzen erop dat het westerse wetenschappers vaak nog niet goed lukt om de ‘utopische tradities’ in andere culturen te herkennen, en dat hier daarom minder over geschreven wordt.

15 In dit historische overzicht volgen we in ruwe lijnen het overzicht van Farkas “‘Very Little Heroes’ History and Roots of the Eco-Village Movement.”, die weer verwijst naar Meijering “Making a Place of Their Own.”

16 Metcalf, “Utopian Struggle: Preconceptions and Realities of Intentional Communities.”

Nederlandse religieuze beweging.¹⁷ Sommige van deze minder institutionele groepen werden actief als ketters bestempeld en vervolgd, zoals de Broeders en Zusters van de Vrije Geest.

In de zestiende tot achttiende eeuw ontstaan steeds meer protestantse gemeenschappen. Op de vlucht voor vervolging trekken groepen zoals de Shakers, Hutterieten en Mennonieten naar Noord-Amerika. In de negentiende eeuw worden er voor het eerst veel gemeenschappen opgericht die geen religieuze grondslag hebben. Socialistische groepen, zoals de Fourierieten en Owenieten in de VS, met later in de eeuw meer nadruk op anarchistische groepen die zich laten inspireren door denkers als Kropotkin. In Nederland laat een aantal gemeenschappen uit deze periode zich inspireren door Tolstoj met zijn christelijke vorm van anarchisme.¹⁸

Met name in de negentiende eeuw zijn binnen de katholieke kerk in Nederland tientallen nieuwe congregaties opgericht (zusters, broeders, fraters) die zich vooral richtten op de ‘werken van barmhartigheid’ zoals - speciaal - onderwijs, zorg voor mensen met een beperking, ziekenzorg en ouderenzorg.¹⁹

Op veel vlakken verschillen deze historische leefgemeenschappen met de groepen waar dit rapport over gaat. Je zou je dan ook kunnen afvragen of we het hier überhaupt wel over hetzelfde fenomeen hebben. Maar juist door te kijken naar de diversiteit van gemeenschappen door de eeuwen heen zien we dat er steeds sprake is van nieuwe golven die elkaar soms ook overlappen. Gemeenschaps-onderzoeker Bennett betoogt dat er bepaalde stabiele kernwaarden zitten onder die telkens nieuwe vormen: “(1) *share thy possessions*; (2) *share thy tasks and decisions with others*; (3) *minimize thy wants*; (4) *love thy brother, who is all men*.”²⁰

Vorige eeuw

In de eerste helft van de vorige eeuw is een aantal invloedrijke leefgemeenschappen opgericht die juist ook aan protestantse zijde het taboe op ‘roomse’ vormen van kloosterleven hebben helpen verminderen, zoals Taizé, Grandchamps, Iona en de Michael Broederschap.²¹ Ondertussen werden er vanuit rooms-katholieke hoek steeds meer gemeenschappen van leken opgericht, die zich vaak bijzonder inzetten voor sociale kwesties. Met in Europa bijvoorbeeld de Focolare beweging, de Emmaus-beweging, L’Arche van Jean Vanier, L’Arche van Lanzo del Vasto en in de VS de Catholic Worker beweging.

Na het Tweede Vaticaans Concilie ontstaat er ook een grote golf van gemeenschappen van (ex-)kloosterleden, die bewust kiezen voor een kleinere schaal. Ton Nuy schrijft in 1969 over 215 van dit soort ‘nieuwe religieuze leefgroepen’ in Nederland.²²

Ook het seculiere gemeenschapsleven groeit flink in de vorige eeuw. In de jaren ‘60 van de vorige eeuw ontstaat er een uitgebreide ‘counterculture’. Er worden meer gemeenschappen opgericht dan

17 Onder de noemer Moderne Devotie woonden mannen en vrouwen gezamenlijk, terwijl ze ‘weigerden een kloostergelofte af te leggen als normale religieuzen, of te trouwen en bezit te verwerven als normale leken. Zie: Howard, “The Beguine Option: A Persistent Past and a Promising Future of Christian Monasticism.”

18 de Lange, *Tolstojanen in Nederland*; Verdonk, *Het Dierloze Gerecht*.

19 Hoogbergen, “Opkomst En Neergang van Negentiende Eeuwse Congregaties. De Emanciperende Rol in Onderwijs, Zorg En Missie.”

20 Bennett, “Communes and Communitarianism.”

21 Beusekom, *Het Experiment Der Gemeenschap*.

22 Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*.

ooit tevoren.²³ De groepen uit deze tijd waren divers; met kernwaarden als (nieuwe) spiritualiteit, zelfontwikkeling, nabijheid tot de natuur en een linkse politieke visie. Ondanks het beeld dat in de jaren '60 'iedereen' in communes woonde is wonen in gemeenschap, ook in bloeiperiodes, een relatief klein fenomeen. Zo schat Zicklin dat in totaal niet meer dan één op de tien mensen in de VS gedurende de jaren '60 en '70 in een gemeenschap gewoond heeft.²⁴ En was het aandeel Israëli's dat in een gemeenschap woonde in 1947, het hoogtepunt van de Kibboetsbeweging, 7,4%.²⁵ In Nederland wordt het aantal mensen dat in een woongroep woont in 1985 op rond de 60.000 geschat.²⁶ Dat was toen ongeveer vier op de duizend Nederlanders. De Vereniging Gemeenschappelijk Wonen gaat er niet vanuit dat dit aantal sindsdien is gedaald, eerder gestegen.²⁷

28

Eind twintigste eeuw ontstaan er twee nieuwe stromingen: aan de ene kant die van eco-dorpen en aan de andere kant lossere 'co-housing' vormen van groepswonen, zoals Centraal Wonen. Zo heeft de Vereniging Gemeenschappelijk Wonen op haar website meer dan 70 adressen van Centraal Wonen projecten.²⁹ En de Omslag noemt op haar website meer dan 30 'ecologische buurten of wijken' en nog eens 27 'eco-dorpen in ontwikkeling'.³⁰ Maar dit zijn slechts twee van de veelvoorkomende vormen van gemeenschapsleven. De Omslag heeft hiernaast nog een uitgebreid overzicht van onder andere Woon-werkgemeenschappen, (ex-)kraakpanden, leefgemeenschappen en groepswonen van ouderen. Op de overzichts-website woongroepen.nl is te zien dat er ook een groot aantal woongroepen zijn die specifiek bedoeld zijn voor kwetsbare groepen zoals ouderen of mensen met een beperking.

In dit overzicht zijn we met zevenmijslaarzen door tweeduizend jaar geschiedenis heengestapt. Het is dan ook een grove versimpeling van de werkelijkheid. Alhoewel er trends zijn te bespeuren lopen al deze stromingen en golven van gemeenschapsvorming in werkelijkheid door elkaar heen. In Nederland zijn bijvoorbeeld kloosterordes actief die nog in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw zijn opgericht, terwijl wij het hoogtepunt van het kloosterleven in de middeleeuwen plaatsen.³¹ Ook is er veel kruisbestuiving tussen verschillende groepen, zoals bijvoorbeeld bij de vele Jesus-Freak groepen in de VS, die de hippie-cultuur verbinden met christelijk gemeenschapsleven. Zo ook tussen de huidige christelijke leefgemeenschappen die binnen een Co-housing project wonen.

Maatschappelijke context

Naast de inspiratie van gemeenschappen uit de geschiedenis en kruisbestuiving met andere stromingen van gemeenschapsleven, is bij de vorming van gemeenschappen natuurlijk ook een rol weggelegd voor de bredere maatschappelijke context. Ten eerste is sinds halverwege vorige eeuw

23 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 31–39.

24 Zicklin, *Countercultural Communes: A Sociological Perspective*.

25 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 22.

26 10.000 woongroepen met gemiddeld 6 inwoners. Jansen, *Woongroepen in Nederland.*, 59.

27 Bakker, "Re: 10,000 Gemeenschappen in Nederland?," February 16, 2021.

28 Hierbij wordt wel de term 'woongroep' gebruikt in een veel ruimere definitie dan de term 'intentionele leefgemeenschap', die we in dit rapport gebruiken.

29 Vereniging Gemeenschappelijk Wonen, "Doel van de Vereniging."

30 De Omslag, "Ecowijken En -Dorpen - Anders Wonen Anders Leven"; zie ook: Global Ecovillage Network Nederland, "Overzichtskaart."

31 De dienaressen van de heer en de maagd van Matará werden in 1984(mannen) en 1988(vrouwen) opgericht, de broeders van sint jan in 1975.

het burgerlijk gezin als standaardvorm steeds minder vanzelfsprekend geworden.^{32,33} Ook speelt in Nederland ook mee dat de grenzen van de verzorgingsstaat bereikt werden, in die zin dat blijkt dat institutionele zorg steeds meer als onbevredigende vervanging werd gezien voor gemeenschapsbanden. Als reactie hierop wordt het wonen in een gemeenschap ook steeds meer gezien als passend voor kwetsbare mensen.³⁴

In een maatschappij waar we steeds meer op een zakelijke manier interacteren met vreemden lijkt er ook een verlangen te leven naar echte ‘gemeenschap’, met woongemeenschappen als centraal voorbeeld. Een verlangen naar ‘Gemeinschaft’ in plaats van ‘Gesellschaft’, zoals Tönnies, een van de grondleggers van de sociologie, het beschrijft.³⁵ Deze zoektocht naar ‘Gemeinschaft’ zien we ook in tal van andere gebieden. Onder de noemer ‘deeleconomie’ zijn bijvoorbeeld het delen van gereedschap, auto’s, maar ook diensten en verzekeringen in opkomst.³⁶ Specifiek op het gebied van wonen zijn er wooncoöperaties en andere vormen van (particulier) collectief opdrachtgeverschap.³⁷ In de zorg zien we een stijging van zorgcollectieven en andere burgerinitiatieven.³⁸

Naast culturele veranderingen zijn ook economische en politieke ontwikkelingen van invloed. De huizenprijs in Nederland stijgt sinds 2014 weer en ligt inmiddels alweer flink hoger dan de piek van 2008.³⁹ Zeker in de grote steden is er woningnood en wordt groepswonen meer en meer als een aantrekkelijk alternatief gezien voor een eigen koopwoning.⁴⁰

Tot slot gaan de huidige maatschappelijke veranderingen zo snel dat een generatie jongeren volwassen wordt in een samenleving die drastisch anders is dan die waar ze in opgegroeid zijn. Dit leidt tot hoge ‘vervreemding’ en rolverwarring. Hieronder zullen we zien dat juist vervreemding en rolverwarring geassocieerd worden met periodes van gemeenschapsvorming.

Kerkelijke context

Ook kerkelijk Nederland verandert snel. Sinds de jaren ‘50 is er vooral sprake van een wijkende kerk die steeds minder ruimte inneemt en steeds minder mensen aan zich bindt.⁴¹ Dus ook hier is sprake van rolverwarring en vervreemding.

Een theorie die het verband legt tussen verandering, vervreemding en gemeenschapsvorming wordt beschreven in het boek *Alienation and Charisma* van Zablocki.⁴² Hij beschrijft hoe vaak gemeenschappen juist ontstaan op plekken en in tijden wanneer vaste patronen komen te vervallen, waarop de maatschappelijke consensus over hoe ons dagelijks leven eruit zou moeten zien snel verandert. Door de grote vrijheid en diversiteit van mogelijke levenskeuzes wordt de leefgemeenschap niet enkel mogelijk, maar bovendien ook een aantrekkelijke keuze. Dat de keuze

32 Over in hoeverre gemeenschappen daadwerkelijk een alternatief voor het gezinsleven zijn is trouwens nog wel discussie, zie bijvoorbeeld Aidala “Communes as Seeking Better Family?”.

33 Jansen, *Woongroepen in Nederland.*; van Ussel, *Leven in Communes.*

34 Jansen, *Woongroepen in Nederland.*

35 *Gemeinschaft Und Gesellschaft.*

36 shareNL, “Milieu-Impact En -Kansen Deeleconomie.”

37 Platform31, “De Wooncoöperatie, Die Komt Er Wél.”

38 NLZVE, “Monitor Zorgzame Gemeenschappen.”

39 Eurostat, “House Price Index (2015 = 100) - Quarterly Data.”

40 zie bijvoorbeeld: AD, “Groepswonen in strijd tegen woningnood”; Omroep West, “Tegen eenzaamheid en woningnood; samenleven in woongroep in trek”; Parool, “Eén Grote, Happy Zelfbouw Familie.”

41 Bernts and Berghuijs, *God in Nederland 1966-2015.*

42 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes.*

voor een leefgemeenschap mogelijk wordt heeft te maken met de relatieve vrijheid van een tijd met veel verandering. En de keuze voor een leefgemeenschap wordt ook aantrekkelijker: als binnen de maatschappij geen duidelijke waarden, normen en levensdoelen zijn voorziet een gemeenschap waarbinnen juist wél een gedeelde visie leeft een zekere veiligheid. Als er rondom een bepaalde visie of levenswijze genoeg mensen te vinden zijn om een groep te vormen, maar niet genoeg om de maatschappij grootschalig te veranderen, is de leefgemeenschap een voor de hand liggende keuze.⁴³ In Nederland is het christendom steeds minder vanzelfsprekend. (Jonge) mensen die een leven voor zich zien als christen zullen hier zelf vorm aan moeten geven. Het creëren van nieuwe vormen ligt dan ook voor de hand.

Een ander effect van het afnemen van de kerkelijkheid is dat er een zekere polarisatie plaatsvindt onder jongeren, met aan de ene kant open zinzoekers die afstand nemen van de kerk en aan de andere kant orthodoxe jongeren die juist actief lid blijven.⁴⁴ Religieuze leefgemeenschappen bieden een interessant alternatief in deze tweespalt omdat er mogelijkheid is tot een relatief 'lichte' orthodoxie, gecombineerd met een serieuze orthopraxis: het geloof kan uitgebreid beoefend worden, ook als er niet altijd vastgehouden wordt aan orthodoxe opvattingen.

De laatste tijd lijkt er ook vanuit kerkelijke organisaties een stijgende interesse in leefgemeenschappen, vooral in projecten gericht op een duurzame toekomst voor de kerk. Zo zijn sommige leefgemeenschappen lid van het rooms-katholieke netwerk van 'nieuwe bewegingen',⁴⁵ het Space for Grace project van het fonds Porticus,⁴⁶ en maken leefgemeenschappen net als pioniersplekken deel uit van de toekomstagenda van de Protestantse Kerk Nederland.⁴⁷ Daarnaast zijn de Lutherse Diaconie van Amsterdam en de Protestantse Kerk en Diaconie van Amsterdam huisbaas van meerdere christelijke leefgemeenschappen.⁴⁸

Maatschappelijke impact van gemeenschappen

Naast de impact van de maatschappij op leefgemeenschappen is er ook sprake van een wisselwerking.

Een van de theorieën over hoe gemeenschappen zich verhouden tot de maatschappij is *Developmental Communalism*.⁴⁹ Deze theorie betoogt dat gemeenschappen een soort petrischaaltjes zijn voor nieuwe ideeën en praktijken om getest te worden. De ideeën en praktijken die 'bloeien' worden overgenomen door de maatschappij. Voorbeelden hiervan zijn rassengelijkheid, vrijer onderwijs, vrouwenrechten en vredeswerk uit de gemeenschappen van de twintigste eeuw en daarvoor. Verder ook het ecologisch leven uit de nieuwe eco-dorpen.^{50 51}

43 Zablocki, 245.

44 Bernts and Berghuijs, *God in Nederland 1966-2015*, 84.

45 Slijkerman, "Nieuwe Bewegingen."

46 Porticus, "Space for Grace."

47 Protestantse Kerk Nederland, "Leren Pionieren"; Protestantse Kerk Nederland, "Kerk 2025."

48 Diaconie van de Protestantse Gemeente te Amsterdam, "Het Protestants Diaconaal Netwerk Amsterdam."

49 Pitzer, "Developmental Communalism into the Twenty-First Century."

50 Pitzer.

51 Sargent, "Theorizing Intentional Community in the Twenty-First Century." merkt wel op dat dit soort grote theorieën over gemeenschapsleven de valkuil hebben om te sterk te generaliseren. Alhoewel er zeker voorbeelden zijn van gemeenschappen die pioniers bleken te zijn op later breed geaccepteerde ideeën en praktijken is het ook regelmatig zo dat gemeenschappen zich juist inzetten tegen verandering.

Ook religieuze leefgemeenschappen hebben soms bewust tot doel om bepaalde maatschappelijke structuren te veranderen. Bij bijvoorbeeld de Catholic Worker beweging in de VS en Europa of de Tolstojaanse communes van de negentiende eeuw is een kritische visie op de maatschappij een belangrijk aspect.^{52 53}

De invloed van religieuze leefgemeenschappen is vaak ook subtieler, zonder uitgesproken maatschappijkritiek maar door bepaalde waarden voor te leven. Martine Vonk schrijft bijvoorbeeld over verschillende christelijke gemeenschappen en hoe hun handelen en denken zich verhoudt tot ecologie en het klimaat. Hieruit blijkt dat het handelen naar bepaalde traditionele christelijke waarden, zoals eenvoud en gemeenschap, soms kan leiden tot een lagere ecologische voetafdruk.⁵⁴

Overleven als gemeenschap

Naast impact van gemeenschappen wordt ook de levensduur vaak gezien als een maatstaf van succes. Wellicht ook omdat deze (zelfs achteraf) zo goed meetbaar is.

Een van de invloedrijkste theorieën over levensduur van gemeenschappen is de Kanter Hypothese.⁵⁵ Kanter stelt op basis van historische en contemporaine gemeenschappen dat groepen die meer eisen stellen aan hun leden, paradoxaal genoeg, langer bestaan. Sosis & Bressler laten met een dataset van 200 Amerikaanse gemeenschappen, opgericht tussen 1663 en 1937, zien dat religieuze gemeenschappen langer blijven voortbestaan dan seculiere.⁵⁶ Ook onderzoek naar meer recent opgerichte groepen in de VS en Nederland laat zien dat religieuze groepen langer blijven voortbestaan.⁵⁷ Sosis & Bressler geven bewijs voor de stelling dat dit vooral komt door de strengere eisen - zoals celibaat, kledingvoorschriften en beperkt contact met de buitenwereld - die deze gemeenschappen aan hun leden stellen. Hiermee wordt de Kanter hypothese dus bevestigd.⁵⁸

Andere factoren dan religie die mogelijk effect hebben op de levensduur van een gemeenschap zijn: gemeenschappelijke activiteiten, bewust gestart (versus langzamerhand ontstaan), hogere gemiddelde leeftijd van de leden, meer stellen en gezinnen (of: meer tweerelaties⁵⁹), alsook bezit van eigen pand (in plaats van huur).⁶⁰

52 de Lange, *Tolstojanen in Nederland*; Troester, *Voices From the Catholic Worker*.

53 Rubin benoemt dat leefgemeenschappen in de context van activisme een bijzondere rol kunnen spelen. Deze groepen kunnen dienen als 'collective action reservoir' waar leden van sociale bewegingen elkaar scherp houden, ook in periodes dat er geen massa-beweging is. Rubin, "A Not-so-Silent Form of Activism': Intentional Community as Collective Action Reservoir."

54 Vonk, *Sustainability and Quality of Life; a Study on the Religious Worldviews, Values and Environmental Impact of Amish, Hutterite, Franciscan and Benedictine Communities*.

55 *Commitment and Community: Communes and Utopias in Sociological Perspective*.

56 "Cooperation and Commune Longevity: A Test of the Costly Signaling Theory of Religion."

57 Jansen, "Woongroepen in Nederland."; van Ussel, *Leven in Communes*; Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

58 Zie voor een kritische noot Bader, Mencken, and Parker, "Where Have All the Communes Gone? Religion's Effect on the Survival of Communes.". Zij zien bij Amerikaanse gemeenschappen tussen 1995 en 2000 dat de toekomstige levensduur van een gemeenschap vooral voorspeld wordt door bezit van eigen grond, veel gemeenschapsleden en een lange levensduur van de groep tot dan toe. Als ze deze drie factoren meenemen valt het effect van religie op levensduur weg.

59 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

60 Jansen, "Woongroepen in Nederland."

Religieuze leefgemeenschappen

Binnen het onderzoek naar intentionele leefgemeenschappen wordt het onderscheid tussen religieuze (meestal christelijke) groepen en niet-religieuze groepen vaak als betekenisvol verschil gezien. Zablocki maakt op basis van onderzoek bij 120 gemeenschappen in de VS een ruwe indeling in acht types: oosters religieus, christelijk, psychologisch, rehabilitaterend, coöperatief, alternatief gezin, ‘countercultural’ en politiek. Hierbij noemt hij dat de meest betekenisvolle verschillen zitten tussen de twee religieuze types (oosters en christelijk) en de zes seculiere.⁶¹ Het onderzoek voor dit rapport beperkt zich, vooral vanwege praktische overwegingen, tot de groepen die Zablocki als christelijk benoemt (hoewel niet alle groepen die daaronder vallen zichzelf ook als christelijk zouden benoemen). Oosters-religieuze groepen in Nederland zijn in dit rapport dus niet meegenomen.

Voor intentionele (christelijke) leefgemeenschappen in Nederland is momenteel het meest complete overzicht te vinden bij de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen (VRL), waarbij meer dan 60 groepen zijn aangesloten.⁶² Het boek *Leefgemeenschappen in Nederland* uit 1995 geeft een overzicht van leefgemeenschappen, maar met een ruimere definitie dan het huidige rapport: zo worden bijvoorbeeld ook kloosters en niet-intentionele groepen meegenomen. Het boek *Evangelische leefgemeenschappen* uit 2008, dat ook een overzicht bevat van leefgemeenschappen, neemt juist alleen de specifieke subgroep ‘evangelische’ leefgemeenschappen mee en laat zich daardoor lastig vergelijken met dit rapport.⁶³ Ook is een groot deel van de gemeenschappen uit deze boeken inmiddels opgeheven. Een gedetailleerd overzicht van de christelijke leefgemeenschappen in Nederland is er momenteel niet.

De christelijke leefgemeenschappen in Nederland zijn divers en zijn in verschillende periodes ontstaan. Uit oudere overzichten van gemeenschappen blijkt dat ook in tijden van vooral seculiere gemeenschapsvorming christelijke gemeenschappen altijd een deel van de nieuw opgerichte groepen zijn blijven uitmaken.⁶⁴ Zo was er in de jaren ‘60 een golf van kleinere leefgemeenschappen die ontstonden vanuit het kloosterleven.⁶⁵ Hoewel exacte data ontbreken lijkt het alsof juist de laatste decennia de christelijke leefgemeenschap weer in opkomst is.⁶⁶

De recent opgerichte gemeenschappen lijken vaak geïnspireerd te zijn door Shane Claiborne, een bekende frontfiguur van de New Monasticism beweging in de VS.⁶⁷ Claiborne is meerdere keren in Nederland geweest om te spreken op festivals en conferenties. Zijn bekendste boek *The Irresistible Revolution* is ook in het Nederlands vertaald.⁶⁸ De New Monasticism beweging wil een christelijk antwoord zijn op maatschappelijke thema’s als oorlog, vluchtelingen, marginalisering en versterking van de schepping. Men put hiervoor uit de oude monastieke traditie: gemeenschapsleven en

61 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 205.

62 Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen, “Leefgemeenschappen.”

63 Riphagen-Hamoen, *Leefgemeenschappen in Nederland*; van den Brink, Dorsman, and Minnema, *Evangelische Leefgemeenschappen*.

64 Zie bijvoorbeeld: de Lange, *Tolstojanen in Nederland*; Miller, “Searching for a Common Center - Religious and Spiritual Communes”; Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*; Roos, *Kommunes En Kommunititeiten*; Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

65 Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*.

66 Israël, “Opvang.”

67 Israël, “Monastiek Pionieren”; van Waterschoot, “In de ander ontdek ik iets van God, iets dat mijn leven oneindig verrijkt”; Brouwer, “‘The Simple Way.’ A Practical Theology of New Monasticism.”

68 Claiborne, *The Irresistible Revolution*; Claiborne, Lemaire, and Dooren, *Hoe Jezus de wereld op zijn kop zet*.

contemplatie staan centraal.⁶⁹ New Monasticism kenmerkt zich ook door de voorkeur voor locaties in achterstandswijken.

Aandachtsgebieden van de enquête

Hoewel er momenteel geen overzicht bestaat van de christelijke leefgemeenschappen in Nederland is dit wel relevant. Niet alleen voor de VRL en haar leden, maar ook voor andere maatschappelijke en kerkelijke organisaties, onderzoekers en mensen die overwegen in een leefgemeenschap te gaan wonen of er een te beginnen. In eerste instantie zijn we daarom geïnteresseerd in feitelijke basisgegevens van gemeenschappen:

- **Aantal:** Hoeveel christelijke leefgemeenschappen zijn er in Nederland?
- **Locatie:** Waar hebben de leefgemeenschappen zich gevestigd.
- **Oprichting:** Hoe oud zijn de leefgemeenschappen? Hoe zijn ze opgericht?
- **Bewoners:** Hoeveel mensen wonen er in de gemeenschappen?

Ook is er is geen compleet overzicht van de overeenkomsten in praktijken en ideeën van christelijke leefgemeenschappen in Nederland. Het beeld dat we nu hebben is gebaseerd op casusbeschrijvingen en praktijkervaring.⁷⁰ Zo lijkt er over het algemeen meer nadruk te liggen op het uitoefenen van het geloof dan op specifieke overtuigingen, eerder een nadruk op orthopraxis dan op orthodoxie.⁷¹ Gastvrijheid lijkt bij de invulling hiervan een belangrijke rol in te nemen. Er zijn drie vormen van gastvrijheid die veel voorkomen in gemeenschappen: gastvrijheid voor de buurt, opvang van kwetsbare mensen en gastvrijheid voor retraite-gasten of deelnemers aan activiteiten.⁷² In dit rapport proberen we duidelijkheid te krijgen of dit beeld klopt met de werkelijkheid: Welke zijn de doelen die gemeenschappen zichzelf stellen en wat doen ze hier daadwerkelijk mee? Dat er tussen visie en werkelijkheid soms spanning kan zitten weten we niet enkel uit eigen ervaring en uit eerdere gesprekken met gemeenschappen, maar ook uit de wetenschappelijke literatuur.⁷³ Om een beter beeld te krijgen van de visie en praktijk van leefgemeenschappen stellen we de volgende vragen:

- **Focus:** Wat is de missie/visie van de leefgemeenschappen?
- **Vormen van gastvrijheid:** Hoe geven ze vorm aan christelijke gastvrijheid?
- **Religieuze praktijken:** Hoe zien die eruit?

De VRL komt regelmatig in contact met mensen die zelf een leefgemeenschap willen oprichten. Bij hen leven vaak vragen over hoe een leefgemeenschap er ‘van binnen’ uitziet. Hoe zijn ze georganiseerd, wat doen ze gezamenlijk, hoe geven ze vorm aan commitment? Ook voor bestaande leefgemeenschappen is het interessant om te zien hoe andere gemeenschappen zich vormgeven.

69 vertaling: Israël, “Monastiek Pionieren.”

70 zie o.a.: Dicou and Coenradie, *Heilig. Gewoon Nu*; Drop, “‘Het Is Mooier En Ook Gewoner Dan Ik Had Gedacht’”; Nijse, “De Kunst van Commitment”; Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*; van den Brink, Dorsman, and Minnema, *Evangelische Leefgemeenschappen*.

71 Israël, “Monastiek Pionieren.”

72 Israël, “Opvang.”

73 Zie bijvoorbeeld de casus beschrijvingen van Esther Sullivan over een co-housing groep in oprichting. De groep wil een alternatief zijn voor individualistische ‘gated communities’. Als ze uiteindelijk tóch kiezen voor een groot hek rondom hun complex gaan ze deels om met de spanning tussen visie en praktijk door voor het complex de term ‘fenced community’ te gebruiken, in plaats van ‘gated community’. De poort is overdag immers open. Sullivan, “Individualizing Utopia: Individualist Pursuits in a Collective Cohousing Community”; Sullivan, “(Un) Intentional Community: Power and Expert Knowledge in a Sustainable Lifestyle Community.”

Daarnaast vielen ons uit eigen ervaring verschillen op tussen oude en recenter opgerichte gemeenschappen in de hoeveelheid tijd die ze samen besteden. Dit maakte ons nieuwsgierig of er ook daadwerkelijk een meetbaar verschil is in mate van gezamenlijkheid. Daarom stellen we ook de volgende vragen:

- **Organisatie:** Hoe zijn leefgemeenschappen georganiseerd?
- **Gezamenlijkheid:** Hoeveel tijd besteden de bewoners gezamenlijk? Is er verschil tussen oude en nieuwe gemeenschappen?
- **Commitment en verloop:** Hoe geven ze vorm aan commitment? Hoe groot is het verloop?

Voor de VRL en andere (kerkelijke) organisaties die leefgemeenschappen willen ondersteunen is het ook relevant hoe leefgemeenschappen verbonden zijn met elkaar en andere organisaties. Welk netwerk is er al vanuit de groepen zelf en waar ontbreekt het? Zijn er voorbeelden van organisaties die gemeenschappen succesvol ondersteunen en hoe ziet dit eruit? En met welke bredere stromingen verbinden gemeenschappen zich? Daarom kijken we ook naar de volgende onderwerpen:

- **Verbondenheid:** Hoe zijn leefgemeenschappen onderling verbonden?
- **Relaties met andere organisaties:** Met welke organisaties zijn ze verbonden, en hoe?
- **Stromingen:** Welke gezindte hangen ze aan? Zijn er andere relevante stromingen?

Tot slot is het belangrijk om te weten hoe leefgemeenschappen het best ondersteund kunnen worden. Wat zijn eigenlijk de uitdagingen waar de gemeenschappen komen voor te staan? Ook voor leefgemeenschappen in oprichting is het relevant om te zien waar bestaande groepen tegenaan lopen. Daarom kijken we ook naar:

- **Uitdagingen:** Welke uitdagingen komen leefgemeenschappen tegen? Zijn hier trends in te ontdekken?

Door deze aspecten te onderzoeken hopen we een helder overzicht te geven voor onderzoekers, organisaties die samenwerken met leefgemeenschappen en mensen die zelf plannen hebben voor of betrokken zijn bij een leefgemeenschap. Bij de invulling van de vragen gaan we zoveel mogelijk in op aandachtsgebieden die ook in ander onderzoek aan het licht komen om de gegevens zo in context te kunnen plaatsen.⁷⁴

74 Wagner noemt in het artikel "Success in Intentional Communities: The Problem of Evaluation." zeven veelvoorkomende manieren waarop in de literatuur gekeken wordt naar gemeenschappen:

1. het bereiken van de gemeenschappelijke doelen,
2. het benaderen van objectieve sociale perfectie,
3. levensduur van de gemeenschap,
4. grootte (in aantal mensen, bezit, macht, etc.),
5. sociale cohesie,
6. invloed op de maatschappij,
7. persoonlijke groei van de gemeenschapsleden.

Resultaten

Om zoveel mogelijk christelijke leefgemeenschappen te vinden hebben we verschillende bronnen gebruikt: literatuur op het gebied van leefgemeenschappen in Nederland, overzichten van de beweging zelf, het netwerk van de groepen die we geïnterviewd hebben, ons persoonlijke netwerk en gerichte zoekopdrachten op het internet. In totaal vonden we 75 intentionele christelijke⁷⁵ leefgemeenschappen die voldoen aan onze inclusiecriteria. Deze gemeenschappen hebben we uitgenodigd voor een gestructureerd interview. 63 gemeenschappen hebben hieraan meegedaan.⁷⁶ Hieronder gaan we in op de resultaten van deze interviews.

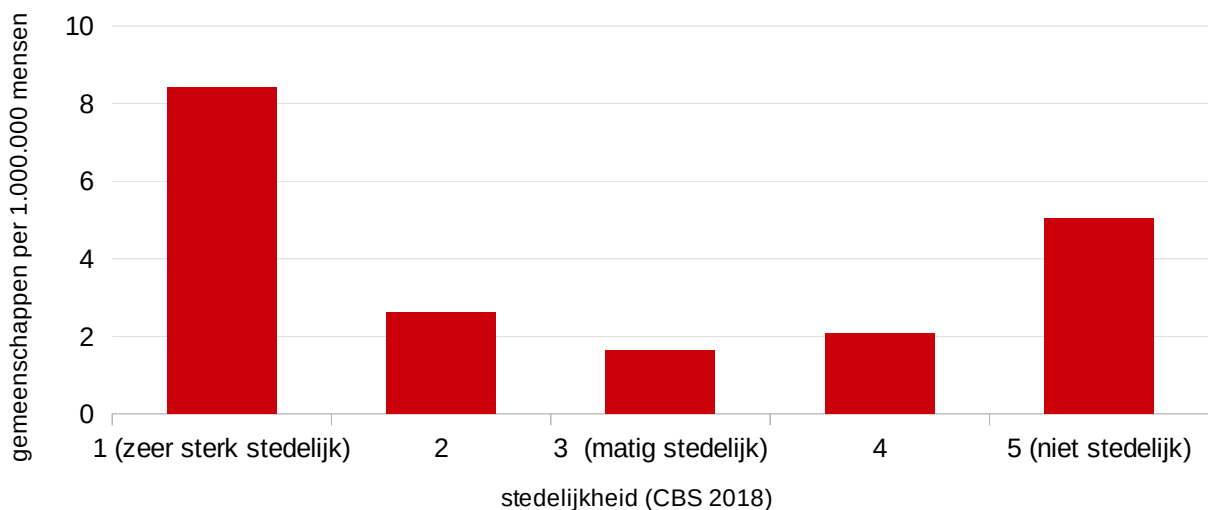
Locatie

Er zijn in Nederland 75 christelijke leefgemeenschappen. Ze zijn verspreid door het land, maar met opvallend veel groepen in de stedelijke gebieden Amsterdam (17 gemeenschappen), Utrecht (16) en Rotterdam (6) (zie figuur 1).

Als we de naar data van het CBS kijken over postcodegebieden, zien we dat de gemeenschappen vaker te vinden zijn in de meest stedelijke postcodegebieden (8 gemeenschappen per miljoen inwoners) en in de minst stedelijke gebieden (5 gemeenschappen per miljoen inwoners).⁷⁷ In de matig stedelijke gebieden zijn iets minder gemeenschappen. Ook zien we leefgemeenschappen vooral in postcodegebieden met een laag tot gemiddeld inkomen.

Stedelijkheid

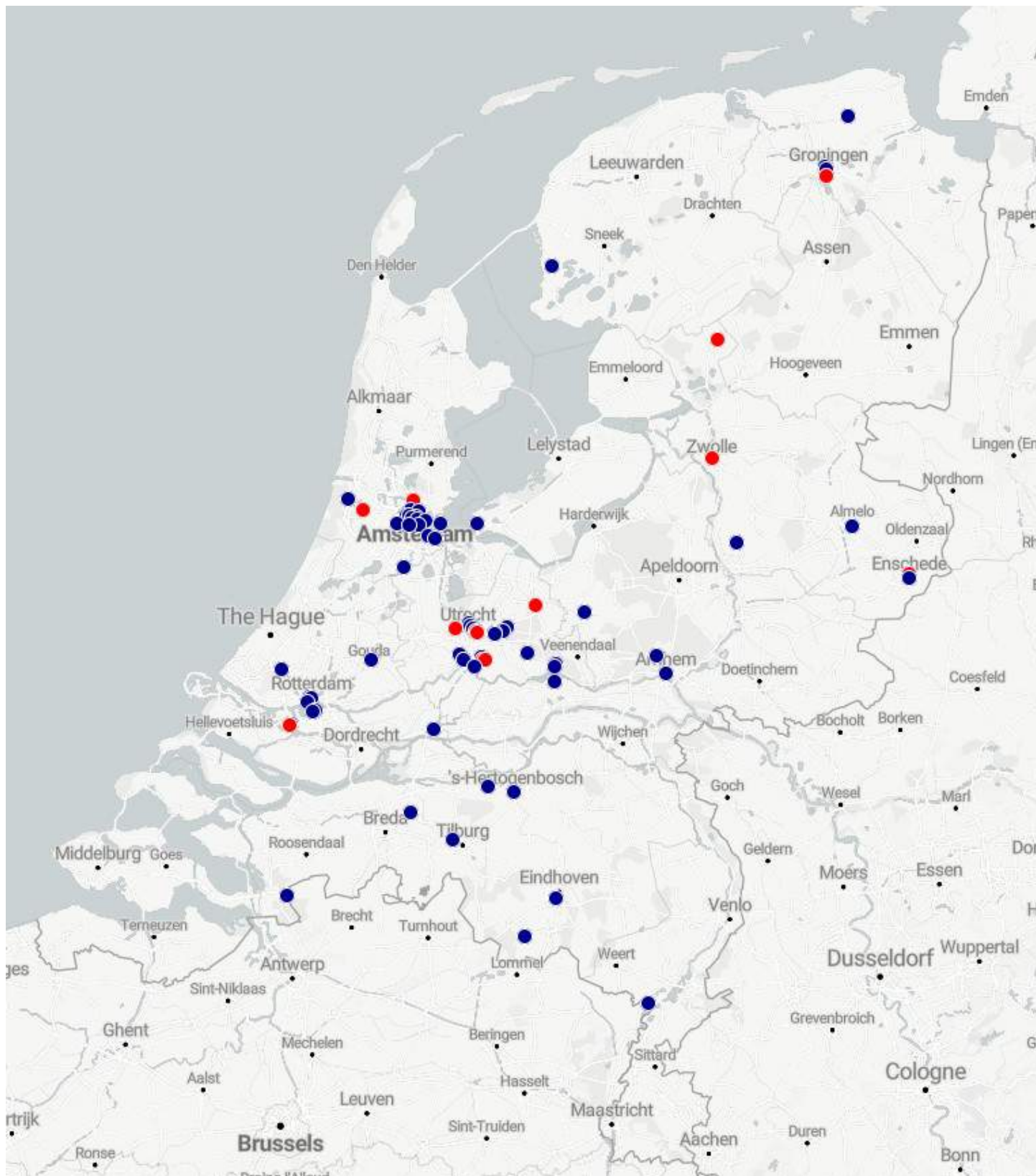
Voorkomen van gemeenschappen op basis van stedelijkheid

75 Onder 'christelijke leefgemeenschappen' verstaan we groepen die zichzelf positioneren als christelijk, of verwant met de christelijke spiritualiteit.

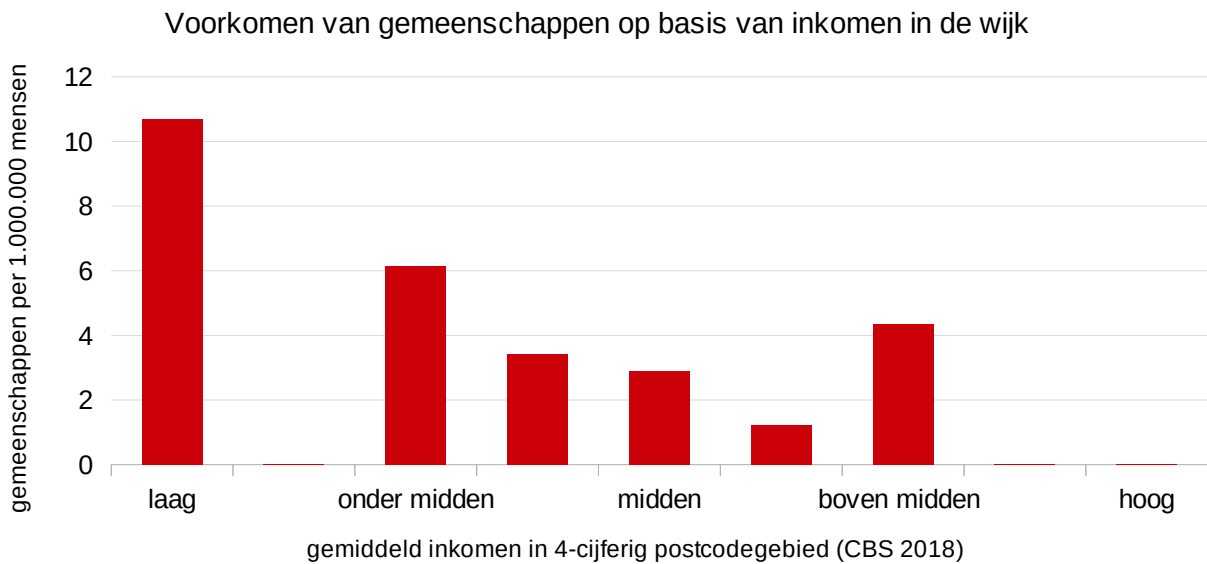
76 Zie ook Bijlage 1: Methode.

77 CBS, "Kerncijfers per Postcode."

Figuur 1: Christelijke leefgemeenschappen in Nederland. In **blauw** de leefgemeenschappen die meegedaan hebben aan deze enquête. In **rood** leefgemeenschappen die niet hebben meegedaan. Sommige locaties zijn om privacy-redenen niet exact, maar wel in dezelfde gemeente.

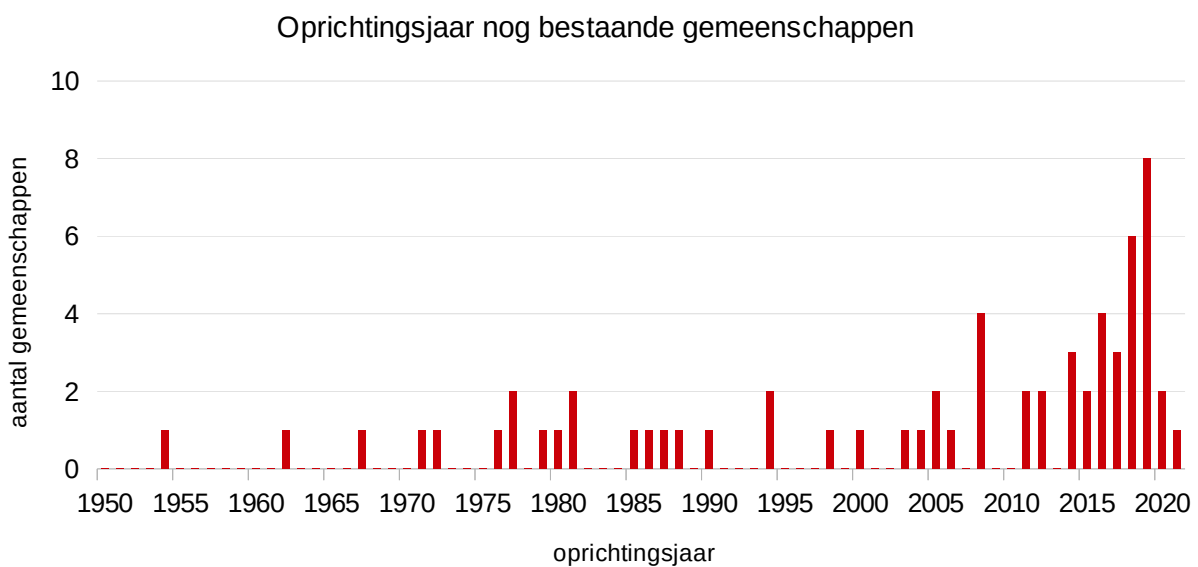
Inkomen

Oprichting

Meer dan de helft van de gemeenschappen is in de laatste tien jaar opgericht. Dat kan twee dingen betekenen: óf er is een golf van gemeenschapsvorming aan de gang, óf er worden altijd veel gemeenschappen opgericht, en de meeste leven niet langer dan tien jaar (ofwel een combinatie van deze twee). Gemeenschapsleden waar we mee spreken lijken eerder uit te gaan van de eerste optie. Er zijn in hun ervaring de afgelopen tien jaar wel gemeenschappen opgeheven, maar minder dan dat er nieuwe opgericht zijn.

Oprichting

Bewoners

Gemiddeld hebben de leefgemeenschappen 18 bewoners. Leefgemeenschappen met minder dan 3 bewoners zijn niet meegenomen, en de grootste gemeenschap heeft 70 bewoners. We hebben de bewoners ingedeeld in ruwe categorieën op basis van hun rol in de gemeenschap. Elke gemeenschap bestaat ten minste uit een groep **kernbewoners**: mensen die er bewust voor kiezen om in een gemeenschap te wonen en er actief deel van uitmaken. Daarnaast zijn er soms nog **gezinsleden** van deze kernbewoners (vaak kinderen, soms een partner) die wel in de gemeenschap wonen, maar er niet uit zichzelf voor gekozen hebben of er niet (meer) actief deel van uitmaken. Regelmatig wonen er in gemeenschappen ook **mensen met een hulpvraag**. Vaak zijn dit tijdelijke bewoners. Een aantal van de geïnterviewde gemeenschappen maken bijvoorbeeld onderdeel uit van de christelijke zorgorganisatie Stichting Timon. Een belangrijk deel van de doelstelling van deze gemeenschappen is een huiselijke plek te bieden aan jongeren met een hulpvraag. In andere groepen wonen kernbewoners samen met bijvoorbeeld mensen met een beperking, vluchtelingen of andere mensen die tijdelijk een woonplek nodig hebben.⁷⁸ Ook hebben sommige gemeenschappen bewoners die als vrijwilliger of geïnteresseerde tijdelijk in de gemeenschap verblijven. Deze **meelevers** draaien vaak mee met de kernbewoners. Soms zijn er ook **externe leden** bij een gemeenschap betrokken die niet in de gemeenschap wonen maar wel volledig lid zijn en bijvoorbeeld vaak mee vergaderen.

Tabel 1: Bewoners naar categorie

Bewoners	Percentage groepen met:	Gemiddeld aantal (als aanwezig)	Totaal aantal (alle gemeenschappen)
bewoners	100%	18,1	1138
naar categorie:			
kernbewoners	100%	11,3	712
gezinsleden	60%	5,3	201 ⁷⁹
mensen met een hulpvraag	41%	6,7	175
meelevers	16%	5,0	50
externe leden	13%	9,1	73

Eerder onderzoek naar gemeenschappen lijkt erop te wijzen dat groepen met gezinnen of stellen onder de bewoners langer blijven bestaan. Dit in tegenstelling tot groepen met alleenstaanden.⁸⁰ Om dit te testen vroegen we groepen ook naar de aanwezigheid van stellen of gezinnen.⁸¹ Er blijken maar weinig groepen te zijn zonder stellen of gezinnen. Bij bijna alle groepen die geen stellen of gezinnen hebben is hier een bijzondere reden voor: het zijn vaak groepen van studenten of geheel celibataire groepen. Daarom lijkt een vergelijking niet betekenisvol.

78 Hieronder gaan we nog verder in op gastvrijheid voor mensen met een hulpvraag, in het stuk 'Vormen van Gastvrijheid'.

79 Waarvan 185 onder de 18 jaar oud. Waarschijnlijk zijn dit dus vooral kinderen van kernbewoners.

80 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 155–62.

81 Gedefinieerd als één of twee ouders met een of meer kinderen.

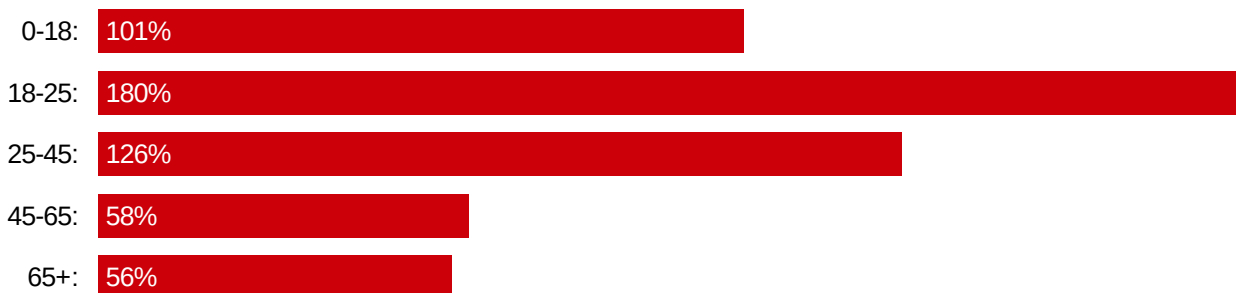
Tabel 2: Stellen of gezinnen

Stellen of gezinnen	Waarde
Gemeenschappen met minstens één stel of gezin	81%
Totaal aantal stellen of gezinnen in alle gemeenschappen	175

We hebben ook naar de leeftijd gevraagd van de kernbewoners, hun gezinsleden en meelevers.⁸² Hieruit blijkt dat in gemeenschappen evenveel mensen onder de 18 jaar wonen als je zou verwachten op basis van de Nederlandse bevolkingscijfers. Maar bewoners tussen de 18 en 45 jaar zijn oververtegenwoordigd. Van mensen ouder dan 45 wonen er juist weer minder in gemeenschappen dan je zou verwachten.

Leeftijden

Leeftijden kernleden en hun gezinnen in verhouding tot gemiddelde in Nederland

Er is verschil in hoe divers de gemeenschappen zijn wat leeftijdsopbouw betreft. Een klein aantal gemeenschappen (11%) heeft alleen leden uit één leeftijdscategorie. Vaker zijn er twee (27%), drie (29%) of vier (24%) leeftijdscategorieën vertegenwoordigd in een gemeenschap. Soms zelfs alle vijf (6%).

Focus

We hebben de leefgemeenschappen gevraagd waar voor hen de focus ligt: waar streven ze als groep naar? Veel gemeenschappen hebben als groep al een standaardformulering voor deze vraag: vaak een kernzin, doelstelling, of bijvoorbeeld ‘drie pilaren’ van de gemeenschap. Andere groepen antwoorden met een spontane samenvatting van hun visie. Wij hebben op basis van de antwoorden ruwe categorieën gemaakt, en per categorie gekeken hoeveel gemeenschappen er spontaan iets over zeggen.

Het vaakst genoemde thema is *gemeenschap* (56%). Hierbij horen ook subthema's als *verbinding*, *betrokkenheid*, *(het leven) delen*, *samenleven*, en *er zijn voor elkaar*. Hieraan verwant hebben groepen het soms ook over *een prettige plek creëren* (13%) met subthema's *tot rust komen*, *gezelligheid* en *lol hebben met elkaar*.

Veel van de genoemde thema's hebben ook een diaconaal karakter. Vaak genoemd wordt bijvoorbeeld het thema *iets betekenen voor de buurt* (41%), met subthema's zoals *present zijn in de*

⁸² Van 57 mensen was de leeftijd helaas niet bekend, maar wel ‘tussen 18 en 40 jaar’. De grafiek hieronder gaat dus over de 856 mensen waarvan we wel een duidelijke indeling in een leeftijdscategorie hebben.

wijk, (de omgeving) dienen, goede buur zijn en relaties naar buiten. Verder noemt ongeveer een op de drie gemeenschappen het thema *gastvrijheid* (32%). Hierbij wordt vaak letterlijk het woord ‘gastvrijheid’ gebruikt, hoewel dit wellicht voor verschillende groepen een verschillende praktische betekenis heeft. Maar gastvrijheid wordt ook wel op andere manieren verwoord, zoals door deze gemeenschap:

“[...] Vooral er zijn voor elkaar, en daarin een plek bieden voor mensen die dat nodig hebben, om met ons mee te wonen.”

Ook *maatschappelijke thema's* worden regelmatig genoemd (19%). In het bijzonder het subthema *duurzaamheid* en/of *verbondenheid met de schepping*:

“En je onderdeel van de schepping voelen”

Maar ook een subthema als *rechtvaardigheid*.

Ook worden thema's genoemd rondom geloof, zoals *spiritualiteit en/of gebed* (27%), *persoonlijke (geloofs)ontwikkeling* (24%, met subthema's als *bezieling* en *inspireren*) en *missionair zijn* (13%). *missionair zijn* wordt bijvoorbeeld omschreven als:

“Wij willen God proeven en laten proeven in onze wijk.”

Regelmatig werd door gemeenschappen juist de link gelegd tussen geloof, gemeenschap en diaconale invulling. Bijvoorbeeld door het in abstracte zin te hebben over *het geloof concreet maken* (10%). Overige thema's die door enkele gemeenschappen genoemd werden zijn: *eenheid*, *eenvoud* en *een traditie voortzetten* (samen 8%).

Tabel 3: Thema's in antwoorden op de vraag: "Wat is jullie focus als gemeenschap, waar streven jullie naar?"

Thema	Genoemd door
Gemeenschap	56%
Iets betekenen voor de buurt	41%
Gastvrijheid	32%
Spiritualiteit/gebed	27%
Persoonlijke (geloofs) ontwikkeling	24%
Maatschappelijke thema's	19%
Missionair zijn	13%
Een prettige plek creëren	13%
Het geloof concreet maken	10%
Overige thema's	8%

Vormen van gastvrijheid

Voorgaand stuk ging over wat de leefgemeenschappen zeggen dat ze willen doen en waar ze naar streven. Maar wat komt er daadwerkelijk van terecht? Rosaliene Israël stelt elders dat religieuze leefgemeenschappen zich in de kern bezig houden met gastvrijheid en dat deze grofweg drie verschillende vormen aanneemt: gastvrijheid als opvang voor mensen met een hulpvraag, gastvrijheid voor de buurt en gastvrijheid voor retraitanten of zinzoekers.⁸³

We hebben gekeken naar deze drie vormen van gastvrijheid in de antwoorden op de vragen “Wat zijn de dingen die jullie samen doen als gemeenschap?” en “Wat is er anders in jullie dagelijkse leven in [naam gemeenschap] dan wanneer jullie niet in [naam gemeenschap] zouden wonen?”⁸⁴.

Tabel 4: Vormen van gastvrijheid

Categorie	Genoemd door
Gastvrijheid als opvang voor mensen met een hulpvraag	43%
Gastvrijheid voor de buurt	43%
Gastvrijheid voor retraitanten of zinzoekers	35%
Minstens één vorm van gastvrijheid	84%

Het beeld dat leefgemeenschappen vaak heel actief bezig zijn met verschillende vormen van gastvrijheid lijkt te kloppen. Veel gemeenschappen hebben een duidelijk profiel met focus op één van deze drie, maar redelijk vaak worden meerdere vormen van gastvrijheid door dezelfde gemeenschap aangeboden. Hieronder gaan we iets dieper in op hoe deze vormen van gastvrijheid bij leefgemeenschappen eruit zien.

Gastvrijheid als opvang voor mensen met een hulpvraag

In het boek *Leefgemeenschappen in Nederland* uit 1995 beschrijft Elisabeth Riphagen-Hamoen een groot aantal leefgemeenschappen. Zij schrijft in haar inleiding: “*Praktisch alle beschreven verbanden zijn ontstaan binnen de christelijke traditie en verankerd in een diepe bewogenheid met de mens op zoek naar opvang en/of bezinning. Gastvrijheid, vriendschap en een ‘thuis’ staan in alle leefgemeenschappen centraal.*”⁸⁵

Op de vraag naar wat ze doen wordt opvang door een groot aantal van de gemeenschappen spontaan genoemd (43%). De omschrijving varieert van één gastenkamer tot een gemeenschap die er helemaal op is ingericht om een groter aantal mensen te ontvangen. Gemiddeld hebben gemeenschappen die aan opvang doen zeven opvang-gasten in huis.

Opvang in gemeenschappen is vaak iets anders dan officiële, intramurale hulpverlening. Mensen met een hulpvraag wonen samen met de andere gemeenschapsleden en regelmatig vervagen de grenzen tussen opvang-gast en andere leden van de gemeenschap. In een paar gemeenschappen wonen mensen die ooit als opvang-gast binnenkwamen, maar nu actief in het kernteam zitten. En

83 Israël, “Opvang.”

84 Omdat vanwege de Covid-pandemie veel activiteiten stil lagen tijdens de interviews hebben we gevraagd om deze vragen te beantwoorden over een ‘normaal’ jaar.

85 Riphagen-Hamoen, *Leefgemeenschappen in Nederland*, VII.

door omstandigheden kan een kernbewoner soms minder actief meedraaien en gaat dan meer een rol van opvang-gast innemen. Ook is het vaak zo dat de leefgemeenschap zelf wel een woonplaats is voor mensen met een hulpvraag, maar dat hulpverlening nog steeds door externe (professionele) organisaties wordt uitgevoerd. De leefgemeenschap vormt dan de context waarbinnen mensen hun leven weer op de rit krijgen en kunnen oefenen in (weer) zelfstandig wonen.

De doelgroepen die worden opgevangen verschillen. Vaak genoemd zijn jongeren met problemen en (ongedocumenteerde) vluchtelingen. Ook wel eens mensen met een beperking en internationale studenten. Ook gebruiken gemeenschappen soms algemene termen als “maatschappelijke opvang” en “knelsituaties”.

“De hoofdfocus is om onvoorwaardelijke gastvrijheid te bieden aan mensen die even rust nodig hebben, of die even uit hun bubbel moeten.”

“Opvang in knelsituaties, op het moment dat ze snel onderdak nodig hebben.”

Van onze geïnterviewde gemeenschappen horen er 5 tot de organisatie Timon, die voornamelijk opvang voor kwetsbare jongeren (inclusief tienermoeders) organiseert.

“We hebben een gastenkamer [...] een soort van crisisopvang. Mensen kunnen er maximaal twee weken in komen. We hebben verschillende mensen door de tijd al gehad, dus iemand die illegaal is, iemand die dakloos is en bij Leger des Heils zich aanmeldt, iemand die door ziekte op straat gekomen is [...] dus dit soort mensen komen via-via bij ons terecht. [...] Geen hulpverlening maar even een rustpunt voor iemand.”

Gastvrijheid voor de buurt

Het thema ‘iets betekenen voor de buurt’ komt duidelijk naar voren in de vraag naar focus. Hoe geven gemeenschappen hier invulling aan? Dit varieert van bijvoorbeeld een buurtmaaltijd organiseren tot vuilprikken in de omgeving of een soort open huiskamer voor de buurt aanbieden.

“Op dinsdag ochtend is er een inloop, dan zit vaak [naam] klaar met koffie voor mensen die koffie willen drinken. En op donderdag middag hebben we ook open huis [...] en eens per maand hebben we een [...] avond met jongeren, met tieners [...] dus we proberen de buurt te dienen, [...] op een manier die aansluit, waar er behoefte aan is.”

Ook worden er vaak gerichte activiteiten georganiseerd, bijvoorbeeld speelactiviteiten voor kinderen, tieneravonden of koffieochtenden voor ouderen. Inloopochtenden of -middagen met koffie is iets wat vaker terugkomt, en ook het buurt gericht zijn zonder georganiseerde vormen daarvoor.

“Sowieso eten we vier dagen in de week samen [...] Pre-corona nodigden we eigenlijk altijd wel iemand uit voor het eten [...] ik denk in ieder geval twee van de vier keer eten. [...] Dat vinden we heel belangrijk.”

“Verder stimuleren we heel erg dat mensen relaties opbouwen met mensen uit de wijk”

Sommige leefgemeenschappen organiseren culturele activiteiten, zoals balkon- of huiskamerconcerten voor buurtbewoners. Verder wordt ook het aansluiten bij andere organisaties genoemd die vrijwilligerswerk in de buurt en/of burenhulp organiseren.

Er worden door de leefgemeenschappen ook activiteiten genoemd die op het snijvlak van de twee bovengenoemde vormen van gastvrijheid zitten. Het gaat dan met name om diaconale activiteiten gericht op een bepaalde doelgroep met een hulpvraag, die niet plaatsvinden in de vorm van opvang. Voorbeelden hiervan zijn het uitdelen van simpele maaltijden voor daklozen aan de deur, uitdelen van eten aan mensen die dat nodig hebben of het geven van taallessen aan vluchtelingen. Een aantal leefgemeenschappen heeft zelfs een naar buiten gerichte diaconale medewerker in dienst.

Gastvrijheid voor zinzoekers of retraitanten

Ruim een derde van de leefgemeenschappen noemt activiteiten gericht op zinzoekers. Dit betekent niet dat je bij al die plekken op retraite kunt gaan, het kan ook zijn dat de gemeenschap andere activiteiten op het gebied van bezinning of verdieping aanbiedt.

De aangeboden vormen van retraite verschillen ook van elkaar. Meestal wordt er ook een programma en/of persoonlijke begeleiding aangeboden voor retraitanten.

“Heel veel mensen komen hier op retraite, we hebben wel vier, vijf, zes vormen van retraite: stilteretraite, ignatiaanse retraite, retraite met beweging, contemplatieve retraite, allemaal vormen van retraite. Of gewoon begeleiding van mensen, levensoriëntatie, wanneer ze denken: ‘Waar moet ik met mijn leven naartoe.’”

Hierbij ligt soms de focus op Bijbelstudie en/of een bepaalde spirituele traditie, of zijn retraites voor bepaalde doelgroepen zoals jongeren, gezinnen of echtparen die aan hun huwelijk willen werken. Maar er zijn ook plekken waar je mag zijn om tot rust te komen en verder zelf daar invulling aan geeft.

“Of mensen die gewoon een tijdje mee willen leven, en dan vaak ondertussen aan een boek schrijven of zo, of met iets bezig zijn, een soort artist in residence-achtig.”

Er zijn ook andere vormen die het midden houden tussen een retraite en een bed & breakfast, zoals het concept “Bed & Bemoediging” van een van de gemeenschappen.

Andere activiteiten voor zinzoekers zijn bijvoorbeeld discussieavonden, stilteavonden, workshops bier brouwen & bidden, of stilte- of emmaüswandelingen.⁸⁶

Overige activiteiten

Er zijn ook leefgemeenschappen (16%) die geen activiteiten noemen die onder een van deze drie vormen van gastvrijheid vallen. Vaak gaat het dan om gemeenschappen waar de nadruk meer ligt op de leden van de gemeenschap zelf. Zo maken een aantal gemeenschappen deel uit van Stichting Ruimzicht, een organisatie die zich deels richt op het opzetten van ‘convivia’, religieuze leefgemeenschappen waar studenten samen kunnen wonen. Hierbij is een belangrijk doel dat de studenten gemeenschap ervaren en zich kunnen ontwikkelen in hun geloof.⁸⁷

86 Dat specifiek wandelingen populair zijn heeft misschien te maken met de Covid-pandemie.

17% van de gemeenschappen heeft activiteiten omschreven die vallen onder het bezig zijn met maatschappelijke thema's. In de meeste gevallen gaat dit om duurzaamheid. Concrete voorbeelden zijn actie voeren voor de schepping, vrede en gerechtigheid (5% van de gemeenschappen), het redden en uitdelen van voedsel (13%), of zelf eten verbouwen in een moestuin (6%).

“Er is een supermarkt hier die elke dag om acht uur dichtgaat, dus we gaan één uur van tevoren het eten dat weggegooid moet worden, ophalen. En we hebben een groepsapp met 70 man, mensen die van de kerk zijn of mensen waarvan we weten dat ze het echt nodig hebben. Dan sturen we een berichtje en dan laten we de achterdeur van de tuin open. Dan komen veel mensen langs en dan is het eten goed gebruikt.”

Religieuze praktijken

We zijn ook geïnteresseerd in de religieuze of spirituele praktijken van de leefgemeenschappen. De antwoorden op de vraag ‘Wat zijn jullie spirituele praktijken als groep?’ hebben we in de tabel hieronder in categorieën ingedeeld.

Tabel 5: Religieuze praktijk

Religieuze praktijk	Genoemd door
Samen bidden meerdere keren per dag	21%
Samen bidden (bijna) dagelijks	21%
Samen bidden wekelijks	37%
Samen bidden meer zelden	8%
Geloofsverdieping: bespreken/lezen	29%
Zingen	11%
Retraites	8%
Geen religieuze praktijk	6%

Zo zien we onder andere dat een grote meerderheid (86%) van de gemeenschappen de gewoonte heeft om samen te bidden. Onder bidden hebben we naast dingen die verwoord zijn als gebed, viering of bidstond ook andere gezamenlijke religieuze rituelen ingedeeld. Voorbeelden hiervan zijn meditaties, weeksluitingen, en de voor de Ruimzicht-groepen typische ‘liturgische momenten’ (limo genoemd). Tijdens het limo wordt bijvoorbeeld een speciale grote kaars aangestoken en wordt er iets gedeeld door een van de bewoners.

“Wat we ook op elke huisavond hebben dat is een limo. Dat is een liturgisch moment, dat bereidt een van de huisgenoten voor [...] dat kan gaan over een Bijbelpassage, of een persoonlijk ervaring, of een muziekstuk, maar het is wel de bedoeling dat het ergens een religieuze insteek heeft.”

87 Wellicht dat ook de Covid-pandemie hier een rol speelt. Bij ruimzicht, waar de turnover hoog is, kwam bijvoorbeeld het diaconale vrijwilligerswerk dat de studenten vóór covid deden soms niet terug in hun antwoorden op wat ze ‘normaal’ als gemeenschap doen.

Veel gemeenschappen (29%) benoemen hiernaast iets te doen op het gebied van geloofsverdieping, typisch in de vorm van een verdiepend gesprek, Bijbelstudie of het gezamenlijk lezen van (religieuze) teksten.⁸⁸

“Elke woensdag [avond] staat in het teken van spirituele activiteit, [...] afgelopen woensdag hebben we gewoon worship gedaan, maar we hebben ook wel lectio divina gedaan, meer Bijbelstudie, stiltewandelingen, geloofsgesprekken, Bijbel lezen...”

Samen religieuze liederen zingen (losstaand van overige gebedsmomenten) wordt door 11% van de groepen als religieuze praktijk genoemd. Daarnaast noemt een aantal gemeenschappen ook bezinningsretraites, die meestal jaarlijks maar soms ook vaker plaatsvinden. Vaak wordt gemeld dat (een deel van de) gebedsmomenten open gesteld zijn voor mensen van buiten de gemeenschap. Zoals hierboven is genoemd besteedt 35% van de gemeenschappen tijd aan gastvrijheid voor zinzokers. Bijvoorbeeld in de vorm van retraites, open gebeden of andere religieuze activiteiten. Een aantal leefgemeenschappen houdt een open zondagse viering. Vaker wordt juist op zondagochtend ruimte aan de bewoners gelaten om naar hun ‘eigen’ kerk te gaan.⁸⁹

“Dus iedereen gaat op zondag morgen naar zijn eigen kerk [...] [er zijn] allerlei praktische redenen waarom er geen draagvlak is voor een viering op zondagochtend, maar de andere kant is dat wij ook verbinding met onze eigen kerk onderhouden, dit is niet de enige religieuze plek waar we aan verbonden zijn.”

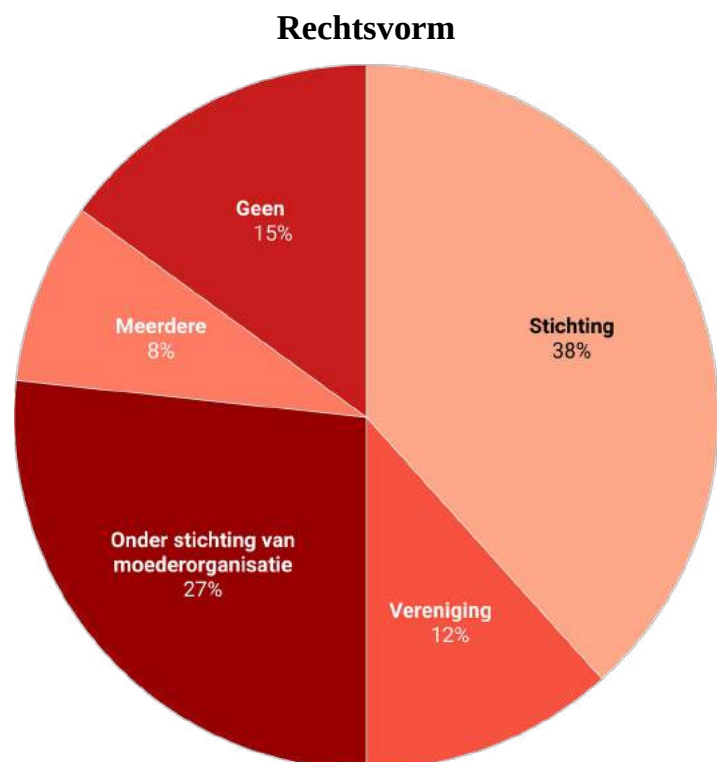
Een aantal gemeenschappen (6%) zegt helemaal geen gezamenlijke religieuze praktijken te hebben, of slechts een kort gebed voor het eten.

Tot slot noemen enkele gemeenschappen het spirituele of het zoeken naar God de onderlaag in alles wat ze doen. Eén gemeenschap beschouwt het samen eten als spirituele praktijk.

Organisatie

Verder hebben we vragen gesteld over de organisatie van de leefgemeenschappen. Om te beginnen hebben we de groepen gevraagd naar hun eventuele rechtsvorm.

Verreweg de meeste gemeenschappen (85%) hebben een rechtsvorm. Vaak is dit een stichting (38%) of vereniging (12%). 27% schaart zich onder de rechtsvorm van een moederorganisatie. Een klein aantal

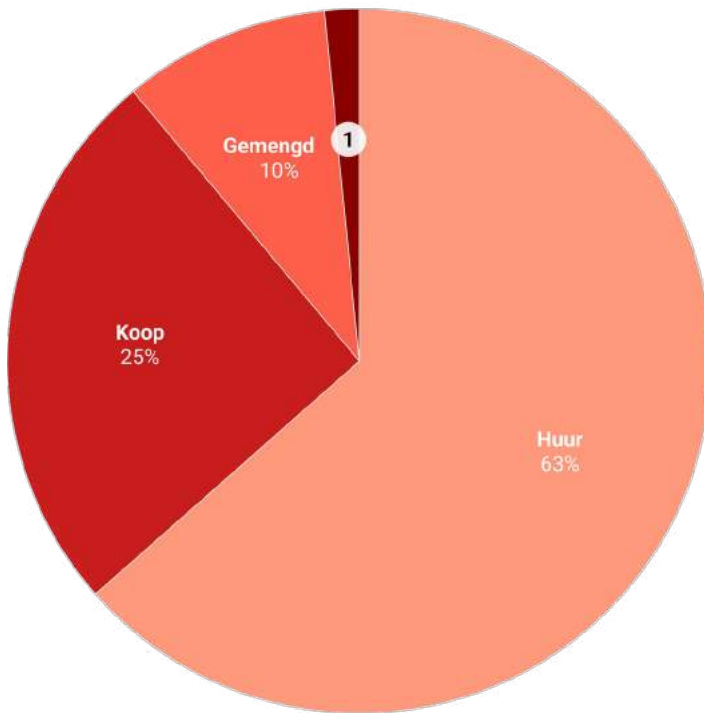

⁸⁸ Omdat het ging om spontane antwoorden op een open vraag zou het ook kunnen dat meer gemeenschappen hiermee bezig zijn maar het niet beschouwen als spirituele activiteit.

⁸⁹ Ook het samen kijken naar een kerkdienst of preek op zondag is een aantal keer genoemd, alhoewel dit hoogstwaarschijnlijk iets is wat zich zal beperken tot de corona-tijd.

gemeenschappen heeft meerdere rechtsvormen (8%). Andere organisatievormen, zoals bv's of coöperaties, worden niet genoemd.

Huur- of koopwoning

1 Bruikleen

Ook vroegen we naar bezit van het vastgoed. De meeste gemeenschappen huren hun pand (63%). Een kwart (25%) van de gemeenschappen heeft een koopwoning waar ze zelf eigenaar van is. Soms via een eigen stichting, of soms met elk huishouden als eigenaar van de eigen woonruimte. Bij 10% van de groepen is er een mengvorm, bijvoorbeeld dat leden koopwoningen hebben maar er een gezamenlijke ruimte gehuurd wordt. Bij één groep (2%) is er sprake van bruikleen. We hebben ook gevraagd wie de eigenaar is van het pand als er sprake is van huur. Hier gaan we verder op in bij het hoofdstuk 'Relaties met andere organisaties' (p. 35).

Besluitvorming

Verder hebben we de gemeenschappen de open vraag gesteld hoe zij belangrijke beslissingen nemen en de vervolgvragen 'Wie beslist er mee?' en 'Hoe?'. Vaak was dit niet zo simpel te beantwoorden omdat er voor verschillende soorten besluiten de besluitvorming op verschillende manieren plaatsvindt.

Gevraagd naar 'belangrijke beslissingen' geven de meeste groepen aan dat deze met alle bewoners of met alle leden samen genomen worden op basis van gelijkheid (57%).⁹⁰ Veel groepen noemen ook dat belangrijke beslissingen genomen worden door een kerngroep, het kernteam⁹¹, of dagelijks bestuur (29%). Dit is meestal een groep van minstens drie bewoners. Soms (21%) is er een rolverdeling: individuele bewoners of kleine commissies hebben het mandaat om te beslissen op een bepaald gebied. Slechts 14% van de gemeenschappen meldt dat er een of twee leiders zijn met meer beslisbevoegdheid dan de overige leden.

90 In sommige gemeenschappen is er groot onderscheid tussen 'bewoners' en 'leden' omdat er ook meelevers en/of mensen met een hulpvraag (tijdelijk) wonen. We hebben niet specifiek gevraagd naar de invloed van deze tijdelijke bewoners op beslissingen.

91 Soms gebruiken groepen het woord 'kerngroep' of 'kernteam' voor alle leden, exclusief tijdelijke (opvang)gasten.

Tabel 6: Besluitvorming

Besluitvorming	Genoemd door
Met alle leden	57%
Een kernteam of dagelijks bestuur	29%
Duidelijke rolverdeling met mandaat	21%
Hiërarchie / leider(s) met mandaat	14%

Van sommige gemeenschappen kregen we uitgebreider antwoord over de methode die ze gebruiken om tot beslissingen te komen. Ongeveer een kwart van de gemeenschappen vermeldt spontaan dat besluiten met consensus/unanimiteit genomen worden of dat hier in elk geval naar gestreefd wordt. Nog eens één op de zes gemeenschappen vertelt dat unanimiteit alleen vereist is voor bepaalde (belangrijke) beslissingen. Bijvoorbeeld bij het kiezen van nieuwe bewoners.

Voor de gemeenschappen die een rechtsvorm hebben geldt natuurlijk dat er ook een formeel bestuur is dat juridisch gezien verantwoordelijk is voor grote beslissingen. Veel gemeenschappen melden dat het bestuur in ieder geval over grote financiële beslissingen gaat. Maar verder lijken de meeste besturen voor de leefgemeenschappen een kleine rol te spelen als het gaat om de dagelijkse praktijk.

Inkomsten

Hoe zit het dan met de financiën van al onze leefgemeenschappen? Bij de vraag naar inkomstenbronnen van de gemeenschappen hebben we specifiek gevraagd naar inkomsten uit bepaalde categorieën.

De inkomstenbronnen van leefgemeenschappen zijn divers. Bijna alle gemeenschappen putten uit meerdere inkomstenbronnen om hun gezamenlijke kosten te dekken.

In vrijwel alle leefgemeenschappen (94%) dragen de eigen leden financieel bij: meestal door hun eigen huur te betalen en vaak worden er ook bijdragen aan een potje voor gezamenlijke huishouden- en onderhoudskosten genoemd. Meer dan de helft van de leefgemeenschappen (54%) geeft ook aan giften te ontvangen, vooral van particulieren (43%) en kerkelijke organisaties (37%). Giften in natura komen ook voor (22%). Meestal is dit in de vorm van (niet meer verkoopbaar) eten, maar ook meubels en kleding worden genoemd. Bijna de helft van de gemeenschappen (44%) vraagt wel eens fondsen of subsidies aan. Een significant deel van de gemeenschappen (37%) wordt (deels) gefinancierd door een moederorganisatie. Dat kan een kerk zijn of organisaties zoals Ruimzicht of Timon, die hun aangesloten leefgemeenschappen ondersteuning bieden voor specifieke doeleinden.

Naast eigen inkomsten en ondersteuning van anderen, zijn er ook veel gemeenschappen die zelf inkomsten genereren. Hierbij wordt meestal geen winst gemaakt, maar eerder (een deel van) de kosten gedekt. Om te beginnen haalt 32% van de ondervraagde gemeenschappen inkomsten uit opvang en/of vergoede zorg- en hulpverlening. Meestal is dit huur of een bijdrage in de kosten voor de opvangkamers. Een gastenverblijf als inkomstenbron komt ook regelmatig voor (19%). Verhuur van ruimtes (17%) of verkoop (14%) komt minder voor.

Wat de leefgemeenschappen verkopen varieert sterk. Voorbeelden zijn (fairtrade) koffie, tweedehands spullen in een kringloopwinkel, of eigen kleinschalige productie van bijvoorbeeld

honing, bloemen, of boeken die door gemeenschapsleden zelf geschreven zijn. Meer dan een kwart (27%) van de gemeenschappen biedt activiteiten aan waaraan de deelnemers zelf (mee-)betalen. Dit varieert van buurtmaaltijden en koffieochtenden tot begeleide retraites. Meestal wordt hierbij vermeld dat de bijdrage van deelnemers slechts een deel van de werkelijke kosten van de activiteiten dekt. Tot slot geeft een aantal (5%) leefgemeenschappen aan inkomsten te genereren uit eigen zonnepanelen.

Het is hierbij van belang om te beseffen dat het hier gaat om inkomsten voor de gemeenschap en niet voor de leden. Wanneer een kernbewoner bijvoorbeeld inkomsten heeft uit verkoop en van die inkomsten huur betaalt, dan valt dit onder ‘eigen bijdrage leden’. Wanneer dezelfde kernbewoner iets verkoopt namens de gemeenschap, dan valt dit onder ‘verkoop’.

Tabel 7: Inkomsten

Inkomsten	Genoemd door
Eigen bijdrage leden (vaak incl. eigen huur)	94%
Minstens één soort giften (of ongespecificeerde giften)	56%
– Giften van particulieren	43%
– Giften van kerken (of verwante organisaties ⁹²)	37%
– Giften van bedrijven	10%
– Giften in natura	22%
Fondsenwerving/subsidies	44%
Bijdrage van moederorganisatie	37%
Inkomsten uit opvang, zorg- of hulpverlening	32%
Deelnemers activiteiten	27%
Gastenverblijf	19%
Verhuur ruimtes	17%
Verkoop	14%
Zonnepanelen	5%

Gezamenlijkheid

Gemeenschapsleden besteden bewust tijd aan groepsactiviteiten. Veel groepen beschrijven dat er een wekelijks ritme is van samen eten, bidden en andere activiteiten. Verder wordt vaak genoemd dat de leden van de leefgemeenschap eens in de zoveel tijd een hele dag of weekend samen weggaan. Dit kan vooral gericht zijn op het samen leuke ervaringen opdoen, of om heel gericht aan de groepsdynamiek te werken, het onderlinge commitment te bespreken, of het gezamenlijk opdoen van spirituele verdieping.

“We hebben dit jaar voor het eerst [...] een weekend weg met elkaar [gehad.] [...] In een klooster, [naam klooster]. En daar dan even met elkaar met de neuzen dezelfde kant op. Dromen over de toekomst.”

92 Zoals kloosters, kerkelijke denominaties of koepel-organisaties

De gemeenschappen verschillen in hoe ze hun gezamenlijke tijd invullen. Bijvoorbeeld door samen te tuinieren, te sporten, of te ontspannen.

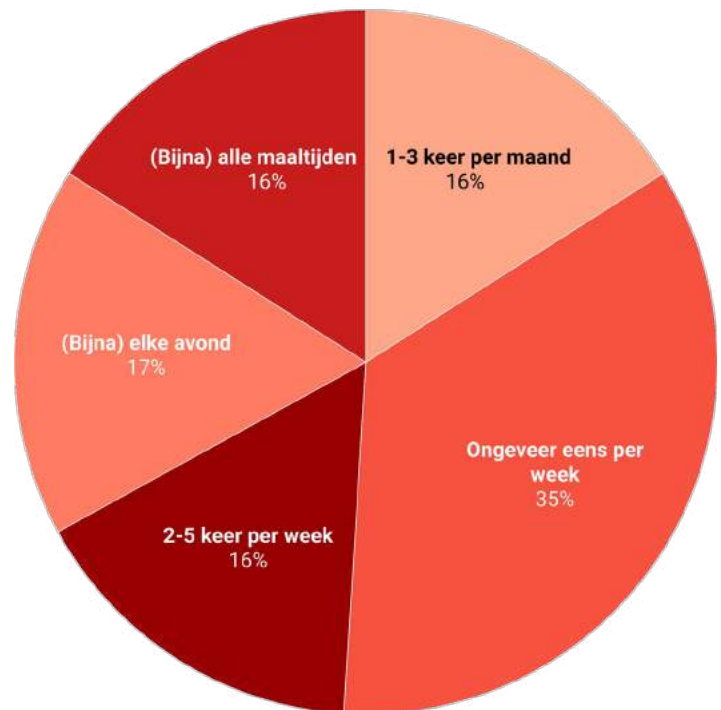
“Iedereen kan met ideeën komen en die gaan uitvoeren: fietstochten, wandeltochten, films, naar het strand, we hebben ook heel wat vakanties gehad [...] naar het zwembad, workshops, soms heeft iemand een bepaald talent, dan vragen we ‘nou, wil je daar eens ons wat van leren?’ [...] Sport, niet te vergeten: we tennissen met een heel aantal, we hebben zaalsporten gedaan, [...] we hebben een hardloopgroep. Wat je maar bedenken kan eigenlijk.”

In de enquête hebben we gevraagd naar de tijd die samen besteed wordt. Ten eerste hoe vaak er samen gegeten wordt. Net zoals bij eerder onderzoek naar woongroepen⁹³ blijkt dat ook bij deze groepen er altijd sprake is van een gezamenlijke maaltijd. De meeste groepen (84%) eten minimaal eens per week samen. Ongeveer de helft zelfs meerdere keren per week. Geen enkele groep geeft aan minder dan eens per maand samen te eten.⁹⁴

We hebben ook gekeken naar de tijdsinvestering die van gemeenschapsleden verwacht wordt. De vraag hebben we omgekeerd: hoeveel dagen houden gemeenschapsleden ‘over’ voor werk of studie. Veel respondenten vonden het lastig deze vraag met één getal te beantwoorden. Vaak is er veel persoonlijke vrijheid en in veel groepen zijn er kernbewoners die meer of minder tijd aan de groep besteden dan anderen. Door verder te vragen kwam er uiteindelijk bij elke groep wel een soort ‘gemiddelde’ uit. Dan blijkt dat het voor de meeste groepen (63%) heel normaal is om vier of vijf dagen buiten de gemeenschap te werken of studeren.

Er lijkt wel beweging te zitten in de (mate van) ‘gezamenlijkheid’ van gemeenschappen. Een van de recente stromingen binnen het (seculiere) groepswonen is die van co-housing, waarbij elke bewoner (of huishouden) een eigen woning tot zijn/haar beschikking heeft, maar bepaalde voorzieningen (een gezamenlijke ruimte of binnentuin bijvoorbeeld) gedeeld worden. Ook bij eco-dorpen is dit normaal. Dit in tegenstelling tot de ‘communes’ en ‘woongroepen’ van eind vorige eeuw toen het gangbaar was om samen één huishouden te vormen.⁹⁵ Ook de ‘nieuwe religieuze leefgroepen’ die uit kloosters voortkwamen vormden meestal samen één huishouden.⁹⁶

Samen eten

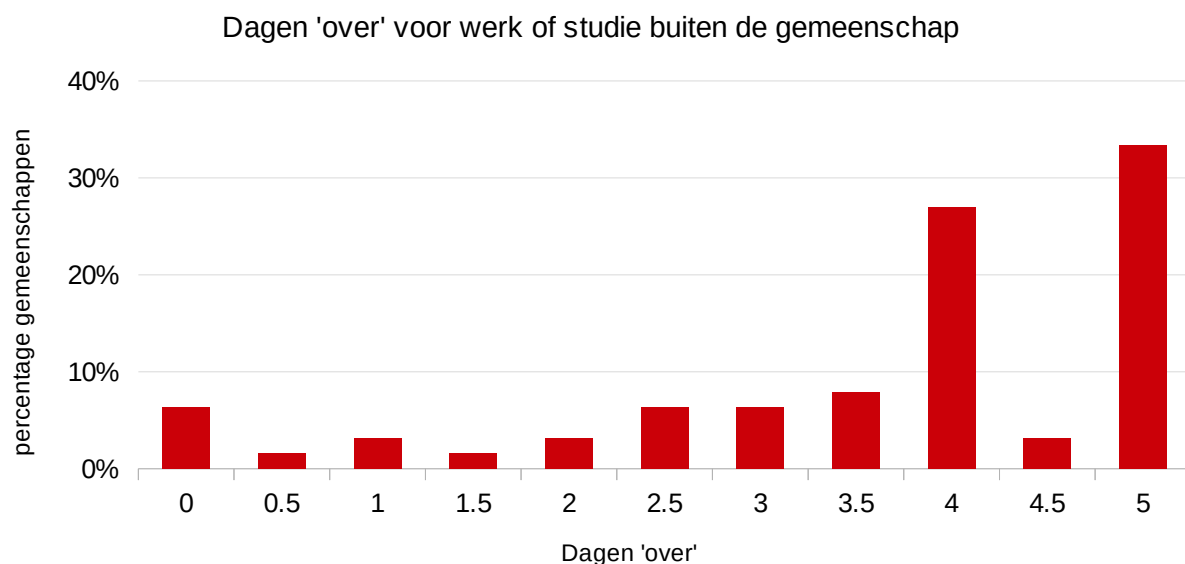
93 Jansen, *Woongroepen in Nederland*.

94 We hebben gevraagd naar wat ‘normaal’ was voor de groep. Een aantal gemeenschappen gaf aan dat er vanwege corona tijdelijk minder vaak gezamenlijke maaltijden waren.

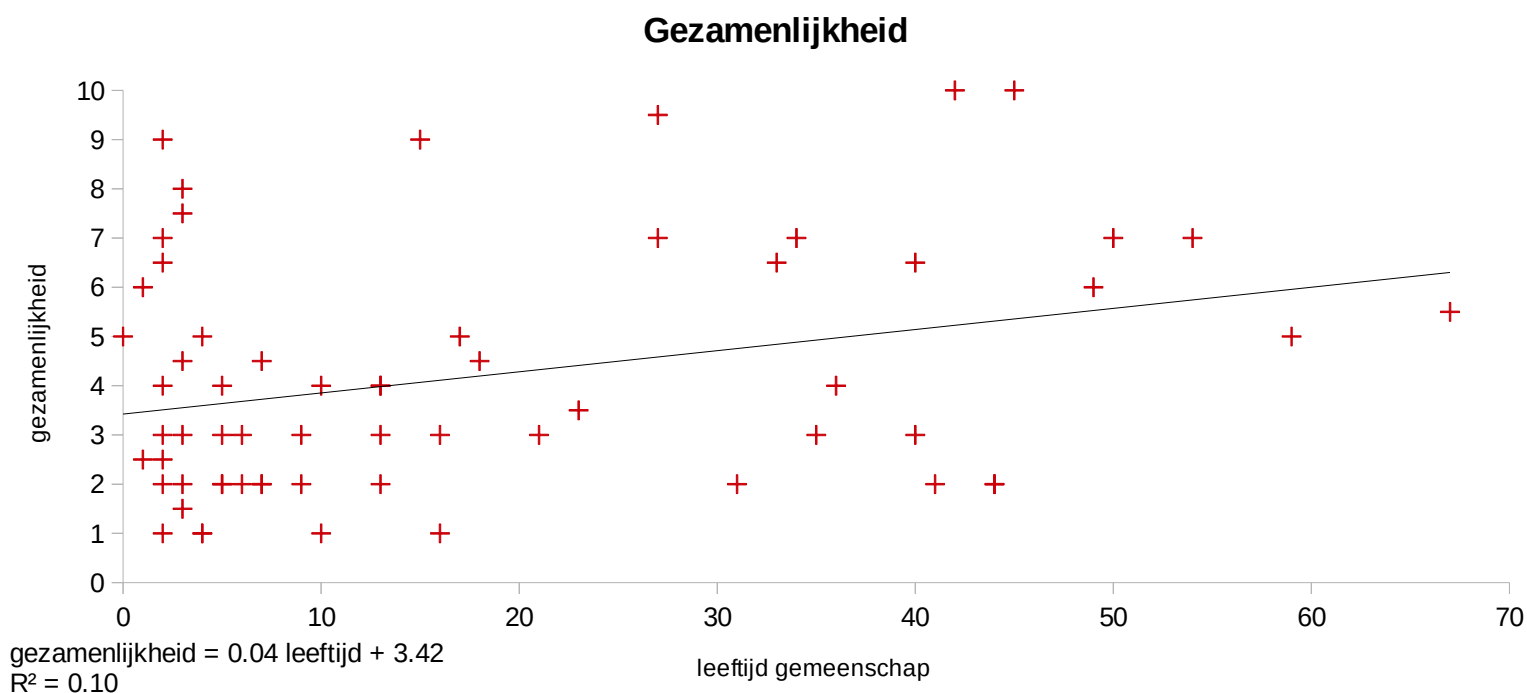
95 van Ussel, *Leven in Communes*; Jansen, *Woongroepen in Nederland*.

96 Nuy, *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*.

Werk of studie

Om te testen of er inderdaad een verschil is tussen nieuwe en oudere groepen op het gebied van gezamenlijkheid hebben we de vragen 'Hoe vaak eten jullie samen?' en 'Hoeveel tijd houden jullie 'normaal gesproken' over voor werk of studie?' bij elkaar opgeteld.⁹⁷ Zo kwamen we tot een score van 1 tot 10 voor 'gezamenlijkheid' die een beeld geeft van de tijd die met elkaar besteed wordt, zowel tijdens werktijd, als in de vrije tijd. Als we deze afzetten tegen de leeftijd van de gemeenschap zien we dat er een lichte correlatie is, waarbij gemeenschappen die al langer bestaan iets meer gezamenlijkheid vertonen.

⁹⁷ 'hoe vaak eten jullie samen?' (van 1 (1-3 keer per maand) tot 5 (bijna elke maaltijd)) en 'hoeveel tijd houden jullie 'normaal' over voor werk of studie?' (omgekeerd: van 0 (5 dagen over) tot 5 (0 dagen over)).

Commitment en verloop

Het commitment van de leden om voor een bepaalde (afgesproken) periode in de gemeenschap te blijven wonen is in veel groepen een thema. Veel groepen (42%) bespreken dit als iemand nieuw bij de groep komt, en anders na een proefperiode (10%), bij wijzigingen (5%) of jaarlijks (16%). Een kwart van de leefgemeenschappen geeft aan (de tijdsduur van) het commitment niet concreet te bespreken of het helemaal vrij te laten.⁹⁸ De vorm van het behandelen van commitment loopt ook uiteen. Ongeveer een kwart van de groepen bespreekt het commitment mondeling. Een op de drie groepen gebruikt een viering of ritueel om het commitment te benoemen of verversen. Verder wordt het wel eens schriftelijk vastgelegd (13%), bijvoorbeeld in een huurcontract.

Sommige groepen noemen wel een tijdsduur van het commitment. Meestal is dat een of een aantal jaren.

Hoe lang kernbewoners en meelevers in de huidige gemeenschap wonen loopt erg uiteen. De grootste groep woont momenteel 1 tot 5 jaar in de huidige gemeenschap. Maar korter of (veel) langer komt ook vaak voor.

Tabel 8: Woontijd van kernbewoners en meelevers in huidige gemeenschap

Woontijd	Aantal	Percentage
0-1 jaar:	146	20%
1-5 jaar:	338	46%
5-10 jaar:	95	13%
10-20 jaar:	53	7%
20+ jaar:	93	13%
weet niet/wil niet zeggen:	3	0%

In totaal zijn er bij gemeenschappen in de 12 maanden voorafgaand aan het interview 122 kernbewoners en meelevers vertrokken en 146 bijgekomen. In een jaar is het aantal kernbewoners en meelevers in (al bestaande) christelijke leefgemeenschappen dus gestegen met 24 mensen.

Met deze getallen komen we op een wisselpercentage van 18%.⁹⁹ Dit is vergelijkbaar met de percentages 19% en 22% die Janssen meet voor woongroepen in Nederland in 1981-1983 en 1983-1985.¹⁰⁰

Leefgemeenschappen zijn dus dynamisch. Ook los van de mensen met een hulpvraag die vaak tijdelijk in een groep wonen is er veel komen en gaan. Maar er is ook een relatief grote groep bewoners (20%) die 10 jaar of langer in de huidige groep woont. Ook geven leden regelmatig aan vóór de huidige groep ook al in een christelijke leefgemeenschap gewoond te hebben, of zelfs al in meerdere gemeenschappen. Zoals woongroep-onderzoeker Zablocki een woongroep-bewoonster citeert: “*of course communes work, I’m in my fifth!*”¹⁰¹

98 Op deze vraag gaven 62 van de 63 groepen antwoord.

99 Wisselpercentage = $100 * ((N \text{ vertekkers} + N \text{ bijkomers}) / 2) / (N \text{ oorspronkelijke leden})$.

100 Jansen, *Woongroepen in Nederland*, 137.

101 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 135.

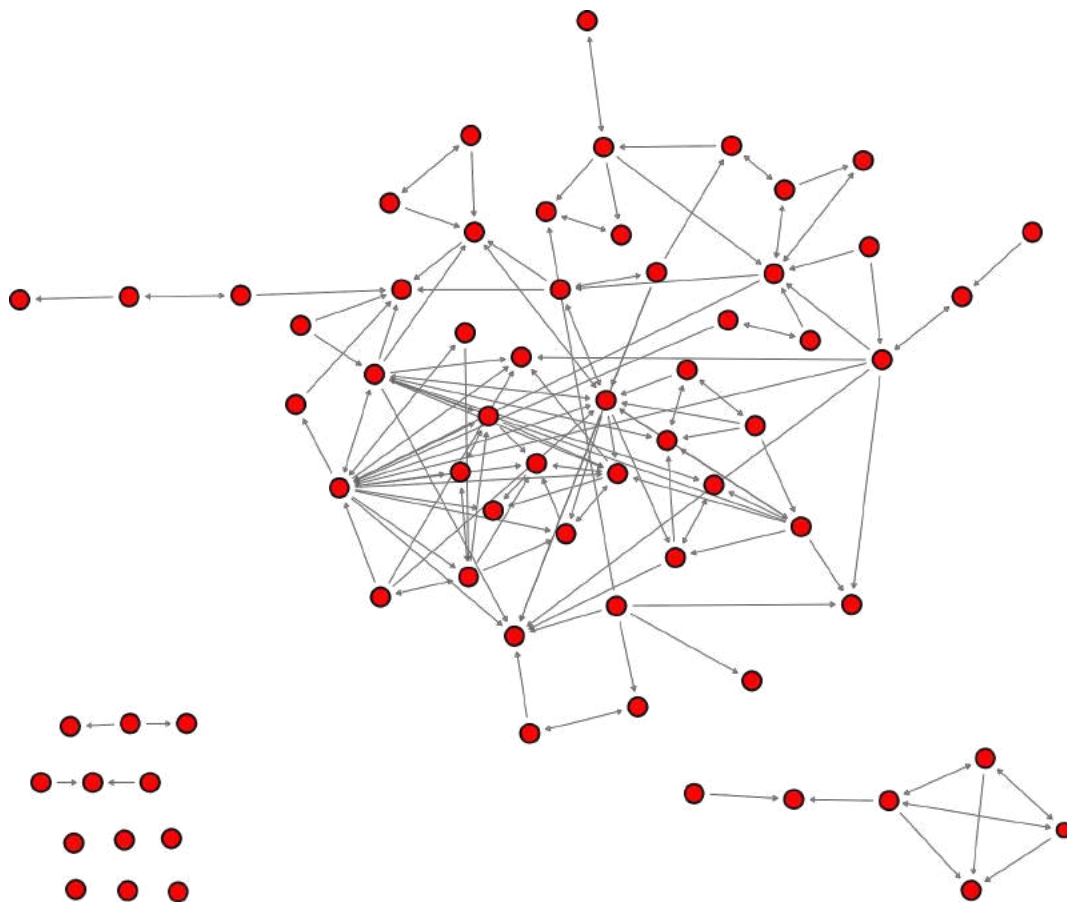
Verbondenheid

We zullen nu kijken naar de onderlinge verbondenheid van de gemeenschappen en de bredere netwerken waar zij deel van uitmaken. In hoeverre voelen ze zich verbonden met elkaar, welke media gebruiken ze naar buiten toe en met welke andere organisaties zijn ze verbonden?

Met andere gemeenschappen

We hebben de gemeenschappen ook gevraagd met welke andere gemeenschappen ze zich verbonden voelen. Het beeld wat we hieruit krijgen, laat zien dat er relatief veel verbondenheid is tussen gemeenschappen (zie het sociogram hieronder). Er zijn maar zes gemeenschappen die niet verbonden zijn met tenminste één andere groep. Verder zijn er drie kleinere netwerkjes te onderscheiden, en een groot netwerk, waar de meeste gemeenschappen deel van uitmaken.¹⁰²

| *Figuur 2: Sociogram gemeenschappen*

¹⁰² Gemeenschappen of groepen die niet binnen onze inclusiecriteria vielen hebben we niet meegenomen in het sociogram. Dus bijvoorbeeld de verbondenheid die een aantal gemeenschappen voelen met Taizé, een oecumenisch klooster in Frankrijk, is niet weergegeven. Ook antwoorden als 'alle Timon groepen' hebben we niet meegenomen als de respondenten ze niet los van elkaar wilde of kon benoemen. Als we deze gemeenschappen en groepen wel meenemen zien we nog meer onderlinge verbondenheid ontstaan. Gemeenschappen die wel binnen onze criteria vielen, maar niet meegedaan hebben met de enquête zijn wel meegenomen als andere gemeenschappen zich met hen verbonden voelden.

Hiernaast noemen veel gemeenschappen verbondenheid met kloosters zoals bijvoorbeeld de Benedictijnen, zusters Augustinessen, Zendingsdiaconessen, fraters van Tilburg, Kleine Zusters en Franciscanen. Ook gemeenschappen in het buitenland werden genoemd, zoals Taizé, en de gemeenschappen van Longo Mai, L'Arche, de Bruderhof, de Foyers de Charité en Focolare.

(Sociale) media

Bijna alle gemeenschappen communiceren actief naar buiten toe. Negen van de tien gemeenschappen hebben een website, en vaak daarnaast nog een (publieke) Facebookpagina (75%), instagram (32%) of Twitter account (13%). Verder onderhoudt nog een aantal gemeenschappen een LinkedIn (8%), Youtube (3%) of Vimeo (2%) account. Verder hebben bijna alle groepen (92%) een e-mailadres als groep en de meerderheid (59%) is als groep ook telefonisch bereikbaar.

Tabel 9: (Sociale) media

Medium	Percentage gemeenschappen
e-mail	92%
website	90%
facebook	75%
telefoon	59%
instagram	32%
twitter	13%
andere social media	13%

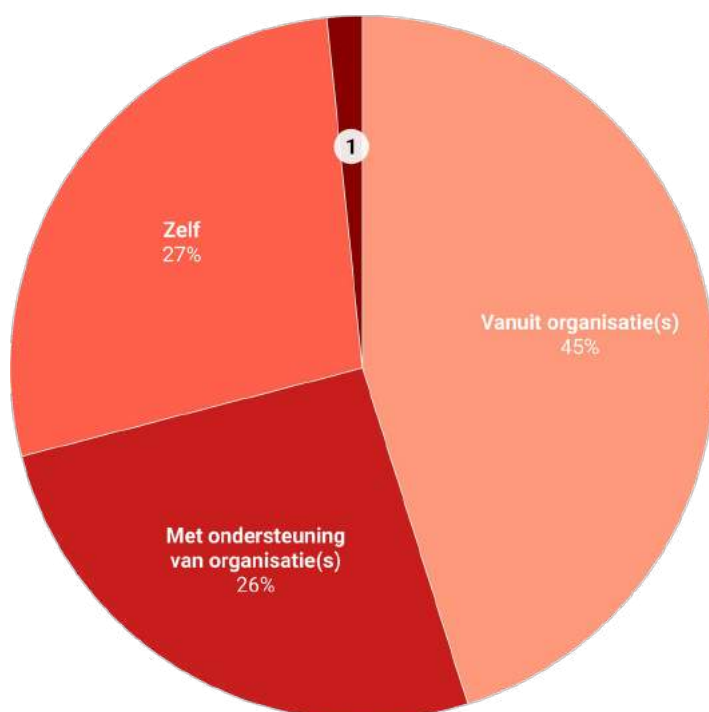
Relaties met andere organisaties

Leefgemeenschappen hebben veel relaties met andere organisaties. Sommige groepen hebben een moederorganisatie, zoals de netwerken van Timon en Ruimzicht. Timon heeft negen leefgemeenschappen die binnen onze criteria vallen (waarvan er vijf meegedaan hebben aan dit onderzoek). Daarnaast zijn er nog twee leefgemeenschappen die rondom hun opvang samenwerken

met Timon. Ruimzicht bestaat uit negen Convivia (waarvan er zeven hebben meegedaan). Samen zijn deze organisaties goed voor 28% van alle leefgemeenschappen. Veel gemeenschappen (27%) vallen ook formeel onder de rechtsvorm van een moederorganisatie.

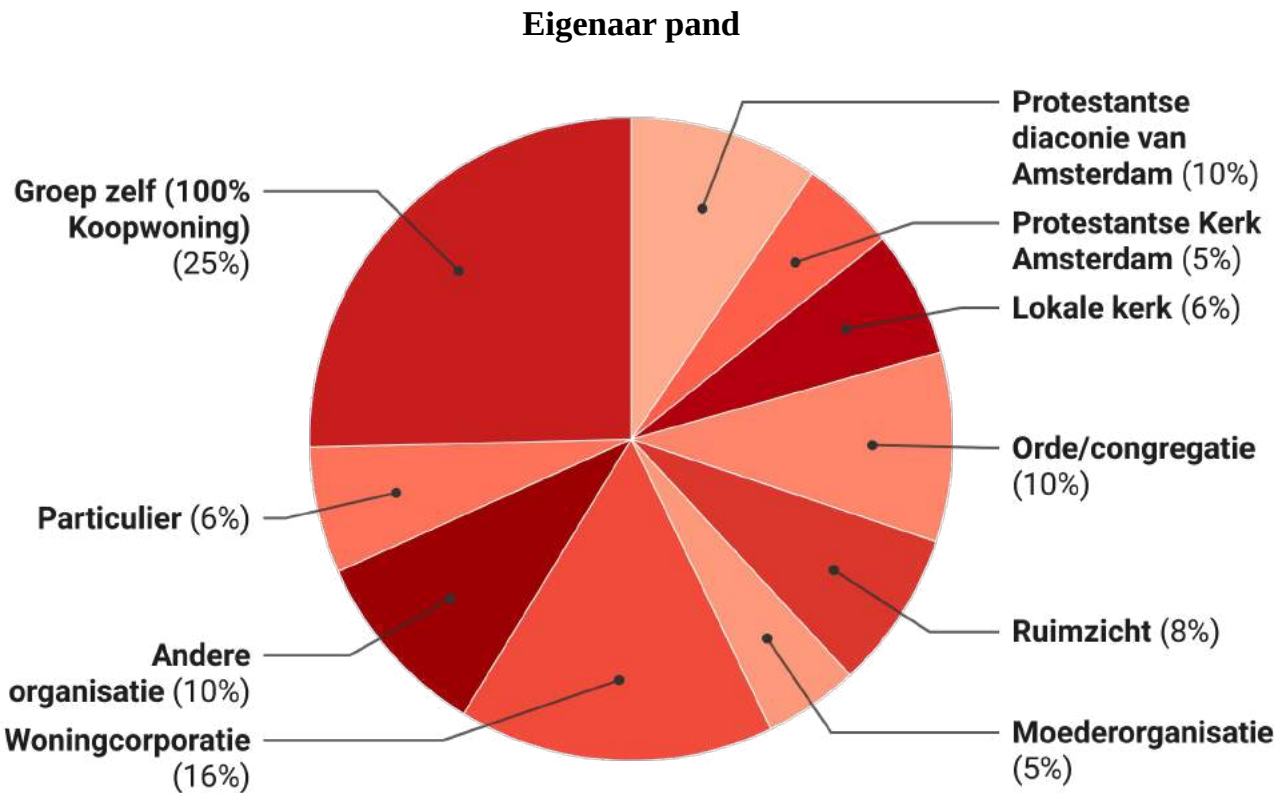
Er zijn ook leefgemeenschappen die deel uitmaken van een netwerk of beweging. Zo zijn er groepen van het Focolare netwerk, Chemin Neuf, de Catholic Worker, L'Arche, de Franciscaanse beweging, de Zendingsdiaconessen, L'Abri, Foyérs de Charité, Cedar Ministries, en het Netwerk Nieuwe Bewegingen.

Oprichting

Een groot deel van de groepen is oorspronkelijk opgericht vanuit een organisatie (45%), of met ondersteuning van een organisatie (26%).

Vaak zijn er ook zakelijke relaties met andere organisaties, bijvoorbeeld die met een huisbaas. Drie kwart van alle gemeenschappen huurt (een deel van) hun panden.¹⁰³ Vaak is de eigenaar van het pand een kerkelijke organisatie (32%) of een moederorganisatie (13%), zoals stichting Ruimzicht die eigenaar is van de panden van de Ruimzicht-Convivia. Maar een woningcorporatie (16%) of particulier (6%) als eigenaar komt ook voor.

Ook geven (zoals eerder genoemd) veel groepen aan inkomsten te krijgen van een moederorganisatie (38%), kerken/kloosters (27%), of bedrijven (8%).

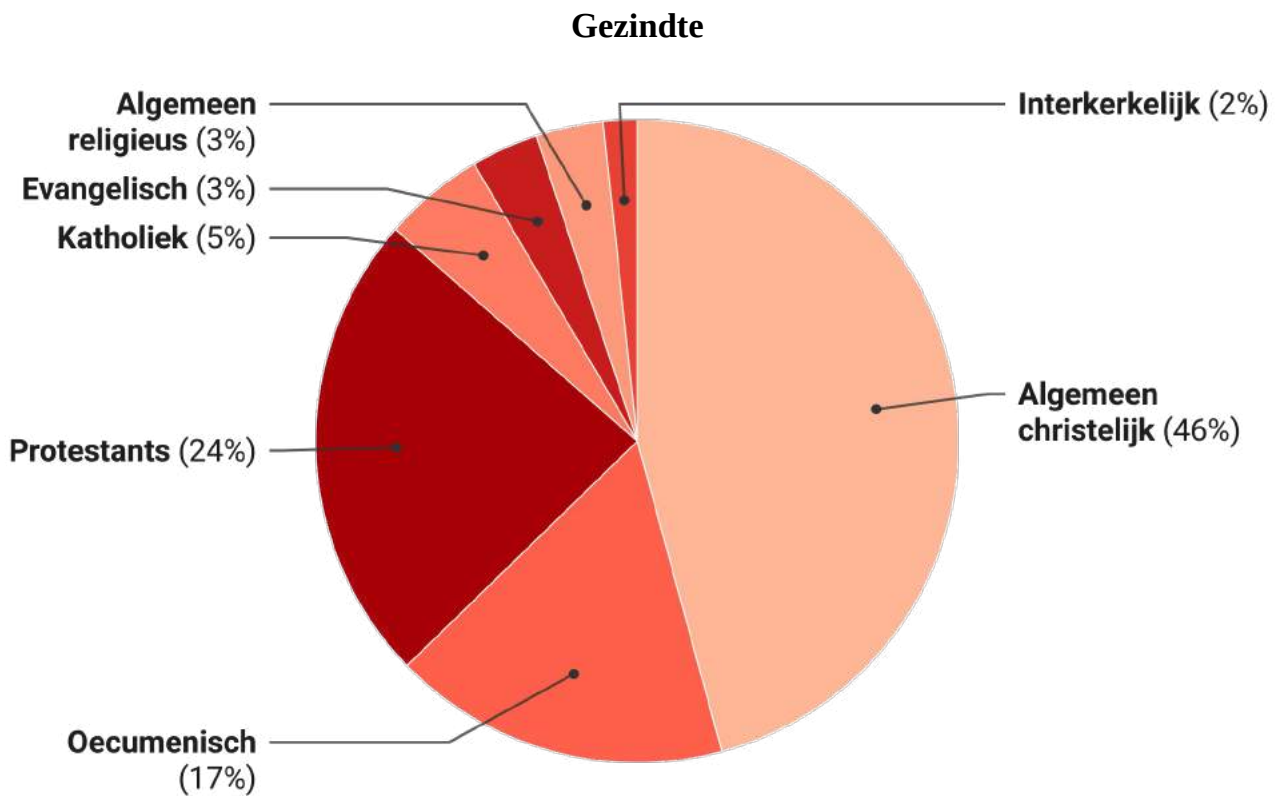
Opvallend genoeg zijn er meer leefgemeenschappen opgericht door een organisatie (45%) dan dat er opgeven nu onder een moederorganisatie te vallen (28%). Dit zijn voor het overgrote deel leefgemeenschappen die door een kerk of diaconie zijn opgericht. Hierbij zijn de Protestantse Diaconie van Amsterdam en de Protestantse Kerk Amsterdam grote spelers, zoals we ook terugzien in de statistieken over eigenaarschap van panden voor leefgemeenschappen. Maar ook ordes en congregaties zijn vaak betrokken geweest bij het oprichten van leefgemeenschappen die later zelfstandig worden.

¹⁰³ Gemeenschapsleden huren soms direct van de eigenaar van het pand. Maar vaak wordt het pand gehuurd door de rechtsvorm van de gemeenschap zelf, of moederorganisatie, die weer doorverhuurt aan de leden.

Stromingen

Als we gemeenschappen vragen naar hun religieuze gezindte als groep valt op dat ruim twee derde van de groepen 'algemeen christelijk' (46%), 'oecumenisch' (17%), 'algemeen religieus' (3%) of 'interkerkelijk' (2%) opgeeft. Vaak wordt er wel bij vermeld dat de groep oorspronkelijk voortkwam uit een bepaalde gezindte, dat een groot deel van de huidige bewoners zich thuis voelt bij een specifieke gezindte of dat er banden zijn met een kerk van een specifieke denominatie. Maar als groep kiezen de meeste gemeenschappen voor een brede christelijke identiteit.

Van de groepen die zich presenteren als horende bij een specifieke gezindte is het merendeel protestants (24%). Er is ook er een aantal rooms-katholieke (3%) en evangelische (3%) gemeenschappen.

Naast de gezindte is er vaak ook verbondenheid met kerkelijke stromingen of bewegingen. Een aantal groepen geeft aan bij de Protestantse Kerk Nederland te horen of onderdeel uit te maken van de Rooms-Katholieke Kerk. Ook wordt verbondenheid aangegeven met organisaties als de Lutherse Diaconie, de Protestantse Diaconie van Amsterdam of een lokale kerk. Een aantal groepen heeft hechte banden met rooms-katholieke kloosterordes of congregaties.

Alhoewel we hier niet specifiek naar gevraagd hebben blijkt er (bijvoorbeeld uit de vraag over oprichting of lidmaatschap van organisaties) vaak ook sprake van verbondenheid met seculiere stromingen of bewegingen. Zo wordt verbondenheid met de ecologische beweging genoemd, bijvoorbeeld door een groep die lid is van VELT, de Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren. En verbinding met de co-housing-beweging zien we ook bij twee groepen die een leefgemeenschap vormen binnen het grotere geheel van een Gemeenschappelijk Wonen-pand.

Uitdagingen

Als we leefgemeenschappen vragen naar uitdagingen die ze tegenkomen valt het in eerste plaats op hoe open veel gemeenschappen zijn over dingen die minder goed gaan. Ten tweede valt op hoe divers de uitdagingen zijn die gemeenschappen tegenkomen. Dat er veel dingen genoemd worden die maar bij één of twee gemeenschappen spelen is wellicht te verwachten: elke leefgemeenschap heeft immers haar eigen context en unieke samenstelling van mensen in en om de gemeenschap.

Om overzicht te krijgen, hebben we de uitdagingen ingedeeld in zeven categorieën die vooral aangeven op welk niveau de uitdagingen spelen. Deze categorieën zijn *persoonlijk niveau*, *interpersoonlijk niveau*, *gemeenschapsvorming*, *werk van de gemeenschap*, *praktisch/juridisch/financieel* en *externe relaties*. Ook is er een vrij grote categorie ‘overig’ voor de uitdagingen die redelijk uniek bleken.

Soms was het moeilijk om een uitdaging in te delen. Een groep die vertelt over de overgang van een model van gemeenschap van goederen naar een model waar ieder zijn/haar eigen inkomen behoudt, zou bijvoorbeeld zowel goed passen in de categorie ‘*praktisch/juridisch/financieel*’ als ‘*interpersoonlijk*’. De percentages bij het aantal gemeenschappen waarbij een bepaald type uitdaging genoemd werd zijn daarom zeker geen ‘harde’ data. Bij het duiden van trends en categorieën probeerden we dicht bij de verwoording van de geïnterviewde zelf te blijven.

In totaal zijn er 235 uitdagingen genoemd dus gemiddeld bijna vier per gemeenschap.

Tabel 10: Uitdagingen

Uitdagingen	Percentage gemeenschappen met dit soort uitdaging
Uitdagingen op persoonlijk niveau	44%
<ul style="list-style-type: none"> • Eigen grenzen stellen en aangeven • Motivatie voor het gezamenlijke • Spanning individu – groep 	<ul style="list-style-type: none"> • Tijd vrijmaken voor de gemeenschap • Idealen vs de realiteit
Uitdagingen op interpersoonlijk niveau	54%
<ul style="list-style-type: none"> • Samenleven en/of samenwerken ondanks verschillen • Verschil in verwachtingen en/of inzet • Diversiteit/cultuurverschillen 	<ul style="list-style-type: none"> • Conflict tussen leden • Samenwonen met kinderen • Meningsverschil omtrent corona
Uitdagingen bij gemeenschapsvorming	54%
<ul style="list-style-type: none"> • Geschikte nieuwe leden vinden • ‘Wat willen we eigenlijk?’ • Omgaan met wisselingen in de groep 	<ul style="list-style-type: none"> • Gezamenlijke spiritualiteit vormgeven • Groepsvorming • Te grote of te kleine groep leden
Uitdagingen bij het werk van de gemeenschap	43%
<ul style="list-style-type: none"> • Specifieke problemen met gekozen doelgroep 	<ul style="list-style-type: none"> • Van praten naar doen • Mensen van buiten betrekken
Praktische/juridische/financiële uitdagingen	54%
<ul style="list-style-type: none"> • Spanning rondom organisatiestructuur • Coronabeperkingen • Beperkingen van het pand 	<ul style="list-style-type: none"> • Juridische uitdagingen o.a. huurbescherming • Financiële uitdagingen
Uitdagingen bij externe relaties	21%
<ul style="list-style-type: none"> • Relatie met huisbaas • Relaties met burens 	<ul style="list-style-type: none"> • Verwachtingen van moederorganisatie

Persoonlijk niveau

Op persoonlijk niveau zien we dat het best wat van een individu kan vragen om in een leefgemeenschap te wonen. Sommige leden noemen bijvoorbeeld dat het lastig kan zijn om je eigen grenzen te stellen en aan te geven, of dat er spanning kan zijn tussen jezelf als individu en als deel van de groep. Soms is het ook moeilijk om genoeg tijd vrij te kunnen maken voor de gemeenschap. Weer anderen vertellen dat het lastig kan zijn om genoeg motivatie op te brengen voor het gezamenlijke, of in ieder geval om dit vol te houden. Ook de (pijnlijke) confrontatie met de realiteit als je hoge idealen hebt wordt een paar keer genoemd.

“Er waren in het begin heel veel idealen, maar dan ben je nog niet daadwerkelijk dingen aan het [doen], dus de stap tussen droom en daad... [...] Heel veel plannen, en ja: wanneer ga je echt wat doen? Doordat dat best ingewikkeld is levert het ook heel veel frustratie op.”

Interpersoonlijk niveau

Op het *interpersoonlijke niveau*, dus in de interactie tussen mensen in de leefgemeenschap, wordt vooral genoemd dat het lastig is om samen te wonen en/of samen te werken met de verschillen die

er zijn. Leefgemeenschappen zijn in principe niet samengesteld om een optimaal en efficiënt team te zijn; de bewoners hebben het met elkaar te doen. Specifieker noemen groepen soms dat het lastig kan zijn om een hele diverse groep te zijn en om te gaan met cultuurverschillen en samen te leven met meerdere gezinnen met kinderen die misschien wel verschillende regels en gewoontes hebben. Een paar keer is regelrecht conflict in de groep genoemd. Als concrete uitdaging is ook het verschil in verwachtingen over elkaars inzet beschreven.

“Als je zoveel verschilt qua tijdsinvestering [is het belangrijk dat] je het van elkaar goed vindt. Dat je niet van elkaar verwacht: als ik er X uur aan besteed moet jij dat ook doen.”

Gerelateerd aan dit onderwerp hebben we groepen ook gevraagd of ze structureel tijd besteden aan de groepsdynamiek. Iets meer dan een derde van de groepen (35%) zegt hiervoor een supervisor of coach te hebben, en nog eens 19% zegt ‘indien nodig’ wel eens contact te hebben met een coach. Sommige groepen zeggen aan de groepsdynamiek wel eens een dag of weekend te besteden (21%), er aparte vergaderingen voor te prikken (8%) of er in een vaste vergadering tijd voor in te ruimen (16%). In totaal zegt 71% van de groepen op een structurele manier aandacht te besteden aan interpersoonlijke uitdagingen. Andere groepen melden dit ook vaak te doen, maar zonder er een structuur aan te geven. Bijvoorbeeld door het gezellig te hebben samen of door open te blijven naar elkaar en spanningen uit te spreken.

“Die maaltijd met elkaar, die nu weer gelukkig kan, die is natuurlijk ook heel mooi om de onderlinge verbondenheid aan te pakken.”

Gemeenschapsvorming

Op het niveau van de groep of leefgemeenschap zelf wordt genoemd dat het juist lastig kan zijn om echt een groep met elkaar te worden.

“Eenheid vormen, daar hadden we in het begin moeite mee, maar dat gaat steeds beter.”

Het feit dat mensen vertrekken en er weer nieuwe leden bijkomen wordt als moeizaam omschreven, zeker als het vaak gebeurt.

“Je wilt toch als groep echt aan iets bouwen, en dat is moeilijk als je elke keer weer nieuwe mensen hebt. Dan ben je eigenlijk elke keer weer de groep aan het vormen. En dan ben je net klaar en dan gaat er weer iemand weg.”

Ook wordt er door veel groepen opgemerkt dat het moeilijk is om überhaupt nieuwe leden te vinden; in ieder geval om mensen te vinden die er ook echt geschikt zijn voor het gemeenschapsleven. Enkele groepen waarbij het niet goed lukt om mensen erbij te krijgen zeggen dat het lastig is om met zo weinig leden te zijn. Bij één groep is sprake van het tegenovergestelde; daar wordt gezegd dat dingen lastiger worden omdat de groep zo groot is. Een ander thema is dat het soms moeilijk is om een gezamenlijke spiritualiteit vorm te geven, bijvoorbeeld omdat de leden uit verschillende geloofstradities komen. Ook de vraag ‘wat willen we nou eigenlijk samen’ (of een variant erop) blijkt bij meerdere leefgemeenschappen te spelen.

Werk van de leefgemeenschap

Er zijn ook veel uitdagingen beschreven op het niveau van het gezamenlijke werk van de leefgemeenschap. Vaak heeft dit te maken met specifieke uitdagingen van de doelgroep die de gemeenschap gekozen heeft: het is bijvoorbeeld moeilijk voor ongedocumenteerden om door te stromen naar een nieuwe woonplek omdat ze geen recht op huisvesting hebben, of voor jongeren in begeleid wonen om zich aan afspraken te houden en te komen opdagen bij gezamenlijke activiteiten. Vaak wordt bij het beoordelen van aanvragen van nieuwe opvang-gasten al rekeningen gehouden met de draagkracht van de gemeenschap:

“We merken gewoon dat je in de maatschappij ziet dat mensen minder snel in aanmerking komen voor professionele hulpverlening. Dus er komen gewoon soms aanvragen van mensen die eigenlijk zwaardere psychiatrische klachten hebben dan wat wij als goede buur kunnen dragen.”

Dat deze uitdagingen vaak naar boven komen lijkt te suggereren dat mensen in leefgemeenschappen het praktische diaconale werk met een doelgroep vaak heel serieus nemen en er veel mee bezig zijn, ook in gedachten. Ook wordt genoemd dat het moeilijk is om van woord tot daad te komen en om mensen van buiten de gemeenschap bij de activiteiten van de gemeenschap te betrekken.

Praktisch/juridisch/financieel

Uitdagingen die ook op groepsniveau spelen maar een meer praktisch karakter hebben zijn er ook veel, bijvoorbeeld noemen veel leefgemeenschappen dat zij last hebben van de coronabeperkingen. Er speelt soms ook wat onvrede over de gekozen organisatiestructuur, variërend van dat wat juridisch op papier staat niet meer klopt met de werkelijkheid tot vergaderingen die te lang duren.

Een specifiek juridisch probleem waar meerdere gemeenschappen last van hebben zijn de regels over huurbescherming. Het komt soms voor dat iemand lang in een gemeenschap woont en eigenlijk helemaal is opgehouden met mee te doen met het gezamenlijke aspect van de gemeenschap maar niettemin huurbescherming geniet. Hierdoor kan de vraag ontstaan of bewoning van het gemeenschappelijke pand gekoppeld is aan deel uitmaken van de gemeenschap. De leefgemeenschap zou in dit soort gevallen soms liever een nieuw lid willen werven dat wel meedoet met de gemeenschap, maar loopt hierin vast. Op een andere manier kan het pand van de leefgemeenschap ook een uitdaging vormen doordat er alleen maar een bepaalde soort of grootte van woning of unit is, waardoor bijvoorbeeld gezinnen van een bepaalde grootte er niet meer comfortabel in kunnen wonen of de gemeenschap de facto alleen geschikt is voor alleenstaanden.

“Iedereen heeft maar één kamer. Op een gegeven moment willen mensen meer dan één kamer; dan is er niets meer wat je kan, je hebt geen doorgroeimogelijkheden. Dus wat je ziet is dat ze dan meestal toch verhuizen. En dan niet omdat ze niet in een woongroep willen wonen [...] maar meer omdat er gewoon niets anders is. [Dat ze] net wat meer ruimte willen hebben en dat dat hier niet lukt. [...] We willen [ons appartement] ook heel graag van de verhuurder kopen [...] we geven echt kapot veel geld aan die huurinstantie, maar we mogen het niet kopen.”

Dat het lastig is om de financiën rond te krijgen is ook een aantal keer als uitdaging genoemd.

Externe relaties

Tot slot hebben we uitdagingen op het niveau van externe relaties, dus die spelen in de interactie met samenwerkingspartners of mensen buiten de gemeenschap. Dit soort uitdagingen werden relatief niet zo vaak genoemd, maar zijn er wel. Het gaat dan om moeizame relaties met burens, bijvoorbeeld door geluidsoverlast van een gemeenschap waar mensen worden opgevangen. Verder worstelen enkele gemeenschappen met (hoge) verwachtingen van hun moederorganisatie, bijvoorbeeld een kerk die de leefgemeenschap in het leven heeft geroepen. Er zijn ook leefgemeenschappen die een moeizame relatie hebben met hun huisbaas, bijvoorbeeld doordat ze geen toestemming krijgen om met een bepaalde doelgroep te werken of dat er door de huiseigenaar eisen gesteld worden die de leefgemeenschap liever niet zou hebben.

“Als er een appartement van de woongroep vrijkomt, dan hebben wij wel extra tijd om die te vullen. Maar op een gegeven moment dan is die tijd op: dan wordt hij vergeven en dan ben je hem kwijt. [...] Er is een regeling bij de woningbouw: je mag niet meer verdienen dan zo veel, maar je mag ook niet minder verdienen dan zo veel. Dus dan heb je iemand gevonden die echt zó geschikt is. Maar... verdient te veel.”

Er zijn dus veel en vele soorten uitdagingen voor leefgemeenschappen, maar onze algemene indruk uit de interviews is dat de bewoners vooral ook de mooie kanten van het gemeenschapsleven willen benadrukken. Eén geïnterviewde rondde het gesprek over uitdagingen zo af:

“De tegenvraag zou ook moeten zijn: wat zijn de mooie dingen[...]? Want de mooie dingen die zetten de minder dingen die ik net opnoemde in een heel ander perspectief, want je krijgt er 1000 keer meer voor terug.”

Een manier van leven

Onder de vraag naar wat het leven in de eigen leefgemeenschap bijzonder maakt kwamen veel mooie verhalen naar boven. Terugkerende thema's waren het feit dat je in een leefgemeenschap niet alleen bent en dat je bij je gemeenschapsgenoten altijd terecht kunt. De vergelijking met een grote familie werd vaker gemaakt. Het leven in een leefgemeenschap wordt ook omschreven als intensief, een vol leven, waar je soms uit je eigen 'bubbel' getrokken wordt.

“Ik vind het ook heel leuk dat je optrekt met mensen die je niet zo snel als vrienden zou hebben, of burens, tenminste,[...]. Die je niet zo snel anders tegen zou komen. En dan ook van dichtbij, dus je verbreedt je leefwereld.”

Voor veel mensen is het bijzonder en waardevol om een gezamenlijk doel te hebben en te ervaren dat je samen veel meer kunt dan alleen.

“Het is gewoon heel tof dat door je krachten te bundelen je wat meer kan bereiken dan wat wij met zijn tweeën hadden kunnen doen [...] Door je krachten te bundelen bereik je nog weer andere dingen waar je ook enthousiast van kan worden, die ik niet in mijn eentje zou doen.”

De leefgemeenschap is een plek waar diepe gesprekken plaatsvinden, een plek om je idealen en geloof (of roeping) uit te leven. Op spiritueel niveau wordt het gemeenschapsleven zo omschreven:

“Het betekent echt ook dat je alles wilt geven, [...] dat je je ego verliest.[...] Dat je probeert te zoeken naar God ook in de gemeenschap. [...] We willen heilig worden met elkaar, dus de naaste is voor ons essentieel [...] We proberen ook naar God te gaan via de naaste, door God als het ware te zien in de ander.”

Dat het gemeenschapsleven erg verrijkend is werd ook door velen genoemd. Zoals één bewoner het genuanceerd bracht:

“Het samenwonen is een uitdaging. En omdat het een uitdaging is, is het super verrijkend. Ook andersom kun je zeggen: het is heel erg verrijkend, maar alles wat verrijkend is, is ook echt een uitdaging.”

Conclusie

De beweging van christelijke leefgemeenschappen is een beweging waarin geloof op een praktische, diaconale manier wordt vormgegeven. De nadruk ligt op het vormen van gemeenschap, aanwezig zijn in de buurt, gastvrijheid, religiositeit en vaak ook maatschappelijke thema's. Dit uit zich vaak in een van de drie vormen van gastvrijheid: gastvrijheid voor de buurt, gastvrijheid voor zinzoekers, of gastvrijheid (opvang) voor mensen met een hulpvraag. Hiernaast hebben gemeenschappen hun eigen religieuze praktijk, vaak in de vorm van regelmatig gebed met de gemeenschap en de mensen eromheen.

Het is een beweging in opkomst. Het merendeel van de bewoners zijn mensen tussen de 18 en 45, vaak jonge gezinnen of studenten. Er worden regelmatig nieuwe leefgemeenschappen opgericht. En de leefgemeenschappen ontplooiën veel activiteiten. Bewoners verhuizen relatief vaak, maar er is ook een significant aantal dat langer dan twintig jaar in een gemeenschap woont. Het aantal bewoners van leefgemeenschappen in Nederland stijgt, zowel binnen de bestaande groepen als door toename van het aantal groepen. Er bestaat een stevige verbondenheid tussen leefgemeenschappen onderling en met andere organisaties, ook internationaal.

Leefgemeenschappen zijn open over hun uitdagingen. Deze zijn erg divers en hebben betrekking op zowel 'interne' (persoonlijk, interpersoonlijk en gemeenschap) als 'externe' gebieden (werk, praktisch/juridisch/financieel en externe relaties).

Een praktische vorm van geloven

In een maatschappij waar het gemiddelde huishouden uit 2,14 personen bestaat¹⁰⁴ is het vormen van een leefgemeenschap op zich al een bijzondere aangelegenheid met uitstraling naar buiten. Daarnaast houden gemeenschappen zich vooral bezig met het uitoefenen van de diaconale en missionaire taken van het geloof.

Gevraagd naar de focus van de gemeenschap zijn de antwoorden meestal op de praktijk gericht, minder op de theoretische inhoud van het geloof. Hier hebben we verder niet op doorgevraagd, maar opvallend is dat een grote meerderheid (68%) van de gemeenschappen hun gezindte (als gemeenschap, niet van de individuele leden) breed omschrijft, met 'algemeen christelijk' als grootste categorie.

Intern zijn gemeenschappen redelijk democratisch georganiseerd. Vaak worden belangrijke besluiten door alle leden gezamenlijk genomen met maar weinig formele leiders of bestuur van buitenaf. Ander onderzoek naar leefgemeenschappen laat zien dat een democratische beslisstructuur een voorspellende factor blijkt voor tevredenheid van de leden en het slagen van gemeenschappen om de eigen doelen te halen.¹⁰⁵ Het vormt een belangrijke kenmerk van succes voor gemeenschappen.

De mate van gezamenlijkheid van gemeenschappen lijkt in beweging. In recenter opgerichte gemeenschappen brengen leden wat minder tijd met elkaar door. Of dit verschil in samen doorgebrachte tijd ook invloed heeft op het gevoel van gezamenlijkheid of 'Gemeinschaft' valt

104 CBS, "Huishoudens; grootte, samenstelling."

105 Rubin, Willis, and Ludwig, "Measuring Success in Intentional Communities."

trouwens nog te bezien. Bij een onderzoek hiernaar analyseerde Vaisey¹⁰⁶ op basis van data van Zablocki¹⁰⁷ het ‘wij-gevoel’ van de leden van 50 stedelijke communes in de VS. Hij bekeek in hoeverre het ‘wij-gevoel’ voort lijkt te komen uit structurele (regels, gender, klasse, organisatie, etc.) of culturele (morele overeenkomst met andere leden) factoren. Hieruit blijkt dat vooral de morele overeenkomst over normen en waarden veel (positieve) invloed heeft op sociale cohesie. Pas als deze ‘morele orde’ aanwezig is lijken de structurele factoren (zoals ons voorbeeld van gezamenlijke tijdsbesteding) ook invloed uit te oefenen.

Een opkomende beweging

Christelijke leefgemeenschappen zijn vaak relatief jong. De helft van de gemeenschappen zijn in de laatste 10 jaar opgericht. Maar er zijn ook gemeenschappen van 30 jaar of ouder. Ook de leden zijn relatief jong, met nadruk op de leeftijden tussen 18 tot 45. Maar er is ook een significant aantal oudere leden. Vooral vergeleken met kerkleden, waarvan 62% boven de 50 is¹⁰⁸, valt de jonge leeftijd van gemeenschapsleden op. De gemeenschappen zijn ook redelijk gemengd van leeftijd.

Gemeenschapsleden verhuizen relatief vaak, met gemiddeld per gemeenschap twee wissels per jaar. In totaal komen er iets meer mensen bij dan dat er weggaan uit gemeenschappen. Naast een grote groep leden die één tot vijf jaar in een gemeenschap wonen is er ook een groep van in totaal bijna honderd gemeenschapsleden die meer dan twintig jaar in de huidige gemeenschap wonen.

De stabiliteit van gemeenschappen uit zich ook in een stevig netwerk, zowel onderling als met andere organisaties.

De beweging van gemeenschappen is dus een opkomende, dynamische beweging met een stabiele kern.

Uitdagingen

Door de vraagstukken te categoriseren valt op dat groepen relatief vaak uitdagingen noemen die betrekking hebben op de gemeenschap zelf. Dit lijkt overeen te komen met ander onderzoek naar gemeenschappen. Zablocki vroeg 70 opgeheven gemeenschappen om redenen voor de opheffing.¹⁰⁹ Redenen om een groep op te heffen zijn vaak complex en het is niet zeker is of leden deze zelf kunnen (of willen) benoemen. Toch valt op dat meer dan driekwart van de gemeenschappen aangaf dat de reden van intern kwam (ideologisch of persoonlijk conflict, verliezen van interesse, etc.) en slechts een kwart van extern (juridisch, publieke opinie, keuze van sponsor, etc.). Zablocki citeert French & French: “*Many more communes went under because the dishes never got washed than where ever forced out of town by hostile neighbours or zoning boards*”.¹¹⁰

Dat gemeenschapsleden minder snel ‘zakelijke’ uitdagingen noemen hoeft trouwens niet te betekenen dat zakelijke ondersteuning van gemeenschappen geen zin heeft.¹¹¹ Het kan ook goed zijn dat gemeenschappen pas opgericht worden als bepaalde zakelijke aspecten overwonnen zijn. Veel

106 “Structure, Culture, and Community: The Search for Belonging in 50 Urban Communes.”

107 *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

108 Bernts and Berghuijs, *God in Nederland 1966-2015*, 40.

109 *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*, 146–54.

110 Zablocki, 123.

111 De vraagstelling zou ook een rol kunnen spelen. Wellicht dat leden bij het woord ‘uitdagingen’ eerder denken aan (soms emotionele) persoonlijke en interpersoonlijke moeilijkheden dan zakelijker aspecten.

groepen geven aan dat het lang geduurd heeft om een pand te vinden. Bij onze zoektochten naar gemeenschappen kwamen we 23 gemeenschappen tegen in oprichting en negen groepen die recent in oprichting waren, maar het inmiddels opgegeven hebben.¹¹² Het feit dat in Amsterdam, waar veel ondersteuning lijkt te zijn¹¹³, relatief veel gemeenschappen zijn zou ook een aanwijzing kunnen zijn. Hieronder gaan we in de aanbevelingen verder in op hoe ondersteuning van gemeenschappen eruit zou kunnen zien.

112 Deze groepen kwamen we tegen zonder er actief naar te zoeken, omdat we in eerste instantie dachten dat het wellicht over bestaande groepen ging. Het zijn er waarschijnlijk dus (veel) meer.

113 Van onder andere de Protestantse Kerk en Diaconie van Amsterdam, de Lutherse Diaconie en een aantal lokale kerkgemeentes.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van deze enquête willen we een aantal aanbevelingen doen. In eerste instantie over het ondersteunen van leefgemeenschappen en voor leefgemeenschappen in oprichting. Daarnaast zien we ook nog een aantal lacunes in bestaand onderzoek naar leefgemeenschappen.

Het ondersteunen van leefgemeenschappen

Er zijn veel organisaties die samenwerken met leefgemeenschappen zoals bijvoorbeeld kerkelijke organisaties die een pand verhuren aan een gemeenschap, fondsen die (financiële en andere) ondersteuning bieden of organisaties die zich bezighouden met kerkvernieuwing. Uit dit rapport komen een paar aanbevelingen naar voren voor deze kerken en organisaties.

Ten eerste: Overweeg om een leefgemeenschap in oprichting te ondersteunen bij het vinden van een geschikt pand. Bijvoorbeeld door eigen vastgoed beschikbaar te stellen, te investeren in nieuw vastgoed of te investeren in een verbouwing die groepsbewoning mogelijk maakt. Dat er in Amsterdam 17 gemeenschappen zijn valt op, zeker in vergelijking met andere grote steden als Den Haag en Rotterdam. Een factor die hier waarschijnlijk in meespeelt is dat er in Amsterdam ook een aantal grote organisaties gevestigd zijn die zich actief inzetten voor het helpen huisvesten van leefgemeenschappen. De Protestantse Diaconie en Protestantse Kerk Amsterdam (PKA) en de Lutherse Diaconie zijn samen in het bezit van meer dan 10 panden die gehuurd worden door leefgemeenschappen.¹¹⁴ Voor leefgemeenschappen kan het een uitdaging zijn om een geschikt pand te vinden; er zijn weinig huizen geschikt voor groepsbewoning, aangrenzende huurwoningen komen zelden tegelijkertijd vrij en als groep een hypotheek krijgen is moeilijk.

Ten tweede: wees realistisch in de verwachtingen van een leefgemeenschap. Leefgemeenschappen hebben vaak diaconale of missionaire ‘output’, bijvoorbeeld door een of meerdere vormen van gastvrijheid, maar er gaat noodzakelijkerwijs ook veel aandacht en energie naar interne processen. Dit zien we terug in de vele uitdagingen die genoemd worden op dit gebied. Omdat leefgemeenschappen veelal draaien op eigen initiatief van bewoners is het belangrijk dat deze zelf kunnen beslissen over welke ‘output’ bij de leefgemeenschap past en haalbaar is.

Ten derde: Wees een flexibele verhuurder. Als je als organisatie vastgoed verhuurt aan een leefgemeenschap, wees je dan bewust van de dynamische aard van dit soort groepen. Door de wisselingen in samenstelling van de bewoners en de wisselingen in activiteiten kan het vaker nodig zijn om ruimtes anders in te delen of een andere functie te geven. Een paar leefgemeenschappen noemden bijvoorbeeld als uitdaging dat de beschikbare woonruimtes niet geschikt zijn voor gezinnen, wat ertoe leidt dat leden wegverhuizen.

Ten vierde: Faciliteer ontmoeting tussen leefgemeenschappen. In het organogram zien we dat veel gemeenschappen al met elkaar verbonden zijn. Regelmatig door eigen initiatief, maar ook door stimulans van organisaties van buiten. Toch is er ook een aantal groepen met weinig verbinding. Waar ontmoeting gefaciliteerd wordt, bijvoorbeeld door de Vereniging van Religieuze

¹¹⁴ Het blijft trouwens niet bij alleen bij huisvesting. Naast hulp bij het vinden van een pand biedt de PKA bijvoorbeeld ook begeleiding voor leefgemeenschappen aan, en organiseerde de Protestantse Diaconie bijeenkomsten voor leefgemeenschappen in Amsterdam.

Leefgemeenschappen (VRL), Porticus ‘Space for Grace’, Ruimzicht, Timon en de Protestantse Kerk en Diaconie van Amsterdam, zien we dat dit gewaardeerd wordt.

Ten vijfde: Help bij het vinden van nieuwe leden. Veel leefgemeenschappen geven aan dat het vinden van nieuwe geschikte leden een uitdaging is. Sommige groepen gaven problemen aan bij het zoeken naar leden in de oprichtingsfase. Momenteel gebeurt dit veelal online, bijvoorbeeld binnen de Facebookgroep ‘Christelijke leefgemeenschappen’. Maar een centraal aanspreekpunt voor mensen die interesse hebben om in gemeenschap te wonen en gemeenschappen die mensen zoeken zou ervoor kunnen zorgen dat vraag en aanbod beter bij elkaar komen.

Tot slot: Help met regelgeving. Leefgemeenschappen passen vaak niet in de ‘hokjes’ bij officiële instanties. Voorbeelden die genoemd werden door gemeenschappen zijn de Belastingdienst, ANBI-status, uitkeringen, huurtoeslag, maar ook bestemmingsplannen en gemeentelijk huisvestingsbeleid. Hierin zou ondersteuning nuttig zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een juridisch steunpunt of expertisenetwerk dat bijvoorbeeld adviseert en ‘best practices’ van gemeenschappen verzamelt.

Voor leefgemeenschappen in oprichting:

Tijdens het zoeken naar gemeenschappen in Nederland kwamen we 23 groepen in oprichting tegen. Voor hen en andere toekomstige leefgemeenschappen hebben we ook een aantal aanbevelingen.

Ten eerste: Het kan, hou vol! We zien dat er veel nieuwe gemeenschappen opgericht worden. Vaak horen we ook dat de oprichting langer geduurd heeft dan verwacht en dat er soms voor het oprichten al wisselingen zijn in de groep. Toch is het in de afgelopen tien jaar bij meer dan dertig gemeenschappen gelukt.

Ten tweede: Zoek contact met bestaande groepen. Om je te oriënteren op het gemeenschapsleven en wat erbij komt kijken kun je heel goed op bezoek gaan bij andere leefgemeenschappen. Veel gemeenschappen vinden het leuk om initiatiefgroepen te verwelkomen. Gemeenschappen zijn vaak ook open over hun eigen uitdagingen. Door hier met hen over te praten kun je veel leren over wat je eigen groep misschien tegen zou kunnen komen. Er zijn ook veel leefgemeenschappen waar je een kortere tijd mee kunt leven (eventueel tegen vergoeding).

Ten derde: Laat ook aan (kerkelijke) organisaties weten dat je op zoek bent naar een pand. Aardig wat gemeenschappen huren gewoon van een commerciële huisbaas of hebben hun pand zelf kunnen kopen. Maar er zijn er ook vele die huren van een kerkelijke organisatie. Voor een kerkelijke organisatie kan een pand voor leefgemeenschappen een goede investering zijn, zowel financieel als in de zin van een vitale, toekomstbestendige vorm van kerk-zijn. De Protestantse Diaconie van Amsterdam spreekt in deze context van ‘diaconaal’ vastgoed.¹¹⁵

Tot slot: Neem ook de tijd om aandacht te besteden aan de groepsdynamiek, die wordt namelijk door bestaande groepen vaak genoemd als een uitdaging. Veel groepen geven aan een coach te hebben of hiervoor iets speciaals te organiseren. Maar gewoon tijd vrij houden om ook eens iets leuks te doen wordt ook veel genoemd.

115 Diaconie van de Protestantse Gemeente te Amsterdam, “Organisatieverslag 2020,” 9.

Voor verder (wetenschappelijk) onderzoek:

Aan het einde van dit rapport willen we nog wat aanbevelingen doen aan onderzoekers:

Ten eerste lijkt het ons nuttig om over vijf en tien jaar weer een enquête te houden onder alle christelijke leefgemeenschappen van Nederland en dan ook langs te gaan bij groepen die inmiddels zijn opgeheven. Hierdoor zou gekeken kunnen worden naar welke leefgemeenschappen er worden opgeheven en wat de redenen daarvoor zijn. Welke factoren spelen een rol bij de leefgemeenschappen die juist lang blijven bestaan en klopt dat met de theorieën uit bestaande wetenschappelijke literatuur. Verder zou het heel interessant zijn om dit onderzoek te verbreden en ook religieuze leefgemeenschappen die geen band hebben met het christendom te betrekken.

Ten tweede is er in de (Nederlands- en Engelstalige) literatuur nauwelijks iets te vinden over niet-westerse wortels van gemeenschapsleven. Dit roept vragen op als: Zijn gemeenschappen historisch een westers fenomeen? Of zijn er ook niet-westerse wortels? En hoe verhouden andere, niet-westerse, vormen van groepswonen zich tot gemeenschapsleven?

Ten derde hebben we in dit onderzoek niet specifiek gekeken naar diversiteit binnen de leefgemeenschappen. Hoe is het gesteld met diversiteit binnen de groepen, bijvoorbeeld wat betreft huidskleur, gender en fysieke beperkingen? De gemeenschapsleden die we geïnterviewd hebben leken redelijk gemengd wat betreft gender. Maar bijna alle gemeenschapsleden die we geïnterviewd hebben waren wit, zonder zichtbare fysieke beperking. We hebben niet gevraagd naar huidskleur, gender of fysieke beperkingen van de andere gemeenschapsleden. Hoe gaan leefgemeenschappen om met diversiteit? Proberen groepen bewust te streven naar diversiteit, of speelt dit thema niet?

En tot slot: Wat is de impact van leefgemeenschappen? Het lijkt onder christelijke leefgemeenschappen een nieuwe trend om zich te focussen op het 'er zijn voor de buurt'. Voor nader onderzoek zou het interessant zijn om te kijken naar dit buurtgerichte werk van leefgemeenschappen en hoe het er - bijvoorbeeld in vergelijking met ander buurtwerk - uit ziet. Daarnaast is het ook boeiend om te kijken hoe de opvang in leefgemeenschappen zich verhoudt tot hulpverlening van andere zorg- en welzijnsorganisaties. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten en hoe kunnen ze elkaar versterken? Ook in het algemeen zou het interessant zijn om onderzoek te doen naar de impact van religieuze leefgemeenschappen op hun omgeving, op de kerk en op de maatschappij.

Bijlages

Bijlage 1: Methode

Inclusiecriteria

Een van de kernvragen van dit rapport is hoeveel christelijke leefgemeenschappen er zijn in Nederland. In eerste instantie leek de uitdaging vooral om alle christelijke leefgemeenschappen te vinden. Maar een nog grotere uitdaging bleek om te besluiten welke van de groepen die we vonden eigenlijk vielen onder de definitie van christelijke leefgemeenschappen. Is een echtpaar dat samen woont met meerdere studenten waarmee ze wekelijks een keer samen eten een leefgemeenschap? En vier vrienden die samenwonen, vooral voor de gezelligheid? En een groep mensen die in hetzelfde gebouw woont en regelmatig samen activiteiten organiseert, maar geen gezamenlijke huiskamer of keuken heeft? Een woongroep van verslaafden die worden begeleid door christelijke hulpverleners die zelf niet in de groep wonen? Toen we onze lijst met mogelijke christelijke leefgemeenschappen hadden opgesteld waren er meer twijfelgevallen dan groepen die overduidelijk binnen of buiten onze criteria vielen.

Op basis van de wetenschappelijke literatuur, discussie met elkaar en gesprekken met leden van leefgemeenschappen hebben we onze inclusiecriteria zo helder mogelijk proberen te maken. Uiteindelijk kwamen daar de volgende criteria uit:

‘Intentionele’ gemeenschappen

Voor dit rapport waren we op zoek naar ‘intentionele’ christelijke leefgemeenschappen. De term ‘intentionele’ leefgemeenschap is geleend uit de Engelstalige literatuur waar de term ‘*intentional community*’ veel gebruikt wordt. Dit om het onderscheid te maken tussen een groep waar mensen samenwonen omdat het makkelijk of praktisch is en een groep waar mensen ‘intentioneel’ samenwonen, met een gedeelde doelstelling of visie.¹¹⁶

In de eerste plaats hadden we dus een heldere definitie nodig van een ‘intentionele’ leefgemeenschap. We kozen voor:

- drie of meer leden, die
- om andere reden dan familiebanden
- samen wonen met een collectief huishouden of ten minste met gedeelde ruimtes en voorzieningen
- uit eigen keuze,
- met een gedeelde doelstelling die het samen wonen overstijgt.

De keuze voor minimaal drie leden is in zekere zin arbitrair; sommige onderzoekers kiezen voor minimaal vier¹¹⁷ of vijf¹¹⁸ leden, maar drie komt vaak voor als minimum.¹¹⁹ Onze keuze om het minimum aantal leden laag te houden heeft deels ook te maken met onze keuze om niet bewoners, maar leden van de gemeenschap te tellen. Bewoners die er niet actief gekozen hebben om deel van

116 zie o.a. Sargent, “Theorizing Intentional Community in the Twenty-First Century.”

117 van Ussel, *Leven in Communes*.

118 Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

119 Jansen, *Woongroepen in Nederland*.; Meijering, Huigen, and Van Hoven, “Intentional Communities in Rural Spaces”; van den Brink, Dorsman, and Minnema, *Evangelische Leefgemeenschappen*.

de gemeenschap te zijn, zoals kinderen van gemeenschapsleden, retraite-gasten of opvang-gasten telden we niet mee. Deze nadruk op vrijwilligheid of actieve keuze van leden komt in de literatuur ook vaak terug.¹²⁰

Christelijke leefgemeenschappen in Nederland

Binnen de groep van intentionele leefgemeenschappen waren we op zoek naar christelijke groepen, in Nederland. Daarvoor hebben we de volgende criteria gebruikt:

- *de gemeenschap positioneert zich als christelijk of verwant met de christelijke spiritualiteit.*
- *en bevindt zich in (Europees) Nederland*

We hebben in onze definitie van christelijke leefgemeenschappen ook groepen meegenomen die zich positioneren als verwant met een vorm van christelijke spiritualiteit, maar zichzelf niet per se benoemen als christelijk. Het gaat dan om groepen met een brede religieuze identiteit.

Er bestaat al veel literatuur over rooms-katholieke kloosters in Nederland,¹²¹ en ze zijn een redelijk homogene en specifieke groep gemeenschappen. Wij kozen ervoor om ons juist te concentreren op nieuwere vormen van gemeenschapsleven. Daarom kozen we ervoor om kloosters niet mee te nemen. Om groepen waar leken en religieuzen gelijkwaardig samenwonen niet uit te sluiten kozen we ervoor om groepen mee te nemen die

- *open zijn voor leken (dus: mensen die geen traditionele kloostergelofte hebben afgelegd) als volwaardig lid.*

Typische kenmerken

Van veel groepen is niet op voorhand te zeggen of ze binnen of buiten onze criteria vallen. Naast onze eigen criteria hebben we daarom ook gekeken naar bepaalde kenmerken die groepen centraler of minder centraal binnen de categorie van christelijke intentionele leefgemeenschappen plaatsen. Een groep die aan (bijna) al deze kenmerken voldeed maar waarbij er twijfel was over of ze wel of niet binnen een van onze criteria valt hebben we na overleg soms toch meegenomen. Deze kenmerken zijn:

- *een gezamenlijke organisatie, bijvoorbeeld in de vorm van een rechtsvorm, gezamenlijke beslissingen, gezamenlijk geld.*
- *een gezamenlijk religieus leven, bijvoorbeeld door gezamenlijk gebed, Bijbelstudie, betrokkenheid bij een kerk.*
- *de leden maken belangrijke beslissingen zelf. Bijvoorbeeld de over nieuwe leden.*¹²²
- *de gemeenschap zou zichzelf benoemen als christelijke leefgemeenschap.*
- *er is sprake van zelforganisatie, de gemeenschap is niet gestuurd van buitenaf.*

Met deze criteria en typische kenmerken in ons achterhoofd zijn we op zoek gegaan naar leefgemeenschappen die daar mogelijk in zouden passen.

120 Drop, “‘Het Is Mooier En Ook Gewoner Dan Ik Had Gedacht’”; Kozeny, “Intentional Communities: Lifestyles Based on Ideals”; Meijering, Huigen, and Van Hoven, “Intentional Communities in Rural Spaces”; van den Brink, Dorsman, and Minnema, *Evangelische Leefgemeenschappen*; van Ussel, *Leven in Communes*; Zablocki, *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*.

121 zie Vugt, *Kloosters Op Schrift: Een Bibliografie over Orden En Congregaties in Nederland in de Negentiende En Twintigste Eeuw* voor een overzicht.

122 vgl.: Jansen, *Woongroepen in Nederland*.

Zoeken naar leefgemeenschappen

Om te beginnen is een lijst opgesteld met groepen die in eerste instantie mogelijk binnen onze criteria leken te vallen. Deze lijst is opgesteld op basis van bestaande literatuur, overzichten vanuit de beweging zelf, de sneeuwbalmethode en gerichte zoekopdrachten op internet.

De wetenschappelijke literatuur over christelijke leefgemeenschappen in Nederland is niet heel uitgebreid en bestaat voornamelijk uit casus-studies van één of een aantal gemeenschappen en uit een aantal overzichten. Alle gemeenschappen die we in de literatuur konden vinden hebben we opgenomen in onze lijst.¹²³

Er zijn ook vanuit de leefgemeenschappen-beweging zelf overzichten geschreven, zowel in boekvorm als online. Een van deze overzichten is de ledenlijst van de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen, de opdrachtgever van dit rapport. Alle leefgemeenschappen die we vonden in overzichten van na het jaar 2000 hebben we opgenomen in onze lijst.¹²⁴ Overzichten van vóór 2000 hebben we wel doorgenomen, maar vanwege het erg hoge gehalte opgeheven gemeenschappen niet integraal meegenomen.¹²⁵ Een rijke bron vonden we in de Facebook-groep ‘christelijke leefgemeenschappen’. Deze groep bestaat sinds 2013 en heeft inmiddels 1390 leden.¹²⁶ Alle 115 groepen die genoemd worden sinds de Facebook-groep opgericht is hebben we bekeken. 48 hiervan pasten uiteindelijk binnen onze criteria.

Tijdens de interviews die we afnamen bij leefgemeenschappen hebben we ook telkens gevraagd naar leefgemeenschappen die niet zo bekend zijn. Hier zijn 34 groepen uit gekomen, waarvan 5 gemeenschappen die binnen onze criteria passen en die we niet elders al hadden gevonden.

Om te voorkomen dat we alleen leefgemeenschappen bereikten binnen een bepaalde ‘bubbel’ hebben we ook op algemene zoektermen gezocht met internetzoekmachine Google. Alle resultaten voor de zoekopdrachten “christelijke leefgemeenschap”, “christelijke woongemeenschap” en “christelijke woongroep” hebben we bekeken. Hieruit kwamen 50 groepen voort, maar geen enkele die we niet ook in een andere bron hadden gevonden en die binnen onze criteria past.

Door de verschillende methodes om gemeenschappen te vinden en het relatief lage gehalte gemeenschappen dat we maar via één methode vonden zijn we er van overtuigd dat we verreweg de meeste christelijke leefgemeenschappen in Nederland bereikt hebben. Juist ook christelijke gemeenschappen zijn vaker geneigd om naar buiten toe contact te zoeken en zijn dus relatief goed vindbaar.¹²⁷

123 Drop, “‘Het Is Mooier En Ook Gewoner Dan Ik Had Gedacht’”; Hoekstra and Ipenburg, *Handboek Christelijk Nederland: Kerken, Gemeenten, Samenkomsten En Vergaderingen*; Nijssse, “De Kunst van Commitment”; van den Brink, Dorsman, and Minnema, *Evangelische Leefgemeenschappen*.

124 Foundation for Intentional Community, *Communities Directory*; Omslag, “Omslag - Anders Wonen - Anders Leven”; Vereniging Gemeenschappelijk Wonen, “Adressen Lid Woongemeenschappen”; Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen, “Leefgemeenschappen”; Würfel, *Eurotopia - Directory of Communities and Ecovillages in Europe*.

125 Riphagen-Hamoen, *Leefgemeenschappen in Nederland*; Roos, *Kommunes En Kommunititeiten*.

126 In september 2021.

127 John Levi Martin, een van de onderzoekers van het onderzoeksproject naar gemeenschappen dat Zablocki in de jaren ‘60 initieerde, benoemt het als volgt: “*Christian groups are usually good [easy to find] because they tend to be evangelically oriented and so they’re out and about, or mission-oriented (e.g., help poor). More difficult are likely to be things at the outskirts of Christianity: groups that are really more family oriented (e.g., a few people want to isolate their children from worldly influences), or cults-in-formation (nominally Christian, but treating the local charismatic leader as divine), or mystical groups (either from more eastern strains of Christianity, or again,*

In-/excluderen

Uit onze zoektocht naar leefgemeenschappen kwam een lijst uit met 290 groepen en organisaties. 75 hiervan passen binnen onze inclusiecriteria voor christelijke leefgemeenschappen.

Van de groepen die we niet hebben meegenomen hebben we telkens de voornaamste reden genoteerd waarom de groep niet binnen onze criteria past. Dit zijn:

- 7 groepen die wel ooit in de planningsfase waren, maar nooit zijn opgericht,
- 23 groepen die (in maart 2021) nog in oprichting zijn
- 42 groepen die zijn opgeheven
- 17 groepen met minder dan drie leden
- 1 groep waarvan alle leden familie van elkaar zijn
- 31 groepen waarvan de leden niet samen wonen
- 17 groepen waar (bijna) alle bewoners wonen omdat ze er zorg ontvangen, en niet als ‘intentionele’ leden van een leefgemeenschap.
- 21 woongroepen of studentenhuizen waarbij het samen wonen centraal staat, en geen andere doelstelling is
- 11 kloosters waar leken niet als gelijkwaardig lid wonen
- 19 groepen die zichzelf niet positioneren als christelijk of verwant met de christelijke spiritualiteit.
- 2 groepen waar ernstige misstanden hebben plaatsgevonden, en die als ‘sekte’ benoemd worden door meerdere bronnen.
- 5 koepelorganisaties
- 19 groepen die om andere redenen niet binnen onze criteria passen, of waarvan we sterk vermoeden dat ze zijn opgeheven.

Of een groep in onze inclusiecriteria paste konden we meestal beoordelen op basis van informatie die de groep zelf op de eigen website had staan, of publiek beschikbare informatie zoals krantenartikelen, interviews of blogposts van derden. Bij twijfel hebben we de groep gemaild of gebeld om meer informatie te krijgen. In twaalf gevallen hadden we groepen in eerste instantie geïncludeerd en uitgenodigd voor een interview, maar op basis van de reactie op deze uitnodiging alsnog uitgesloten.

Twaalf gemeenschappen hebben niet meegedaan met het onderzoek. Van vijf daarvan hebben we helemaal geen reactie gehad. Bij de andere zeven werd vaak als reden opgegeven dat het geen prioriteit had/de groep te druk was. Twee groepen gaven aan in een fase van herbezinning te zitten, en veel van onze vragen momenteel waarschijnlijk niet te kunnen beantwoorden. De groepen die uitgevallen zijn lijken niet te verschillen van de groepen die wel meededen. De verdeling over het land, gezindte en leeftijd van de gemeenschappen is niet opvallend anders.

those that are nominally Christian but definitely pushing the boundaries).” Martin, “Personal Communication,” January 2, 2021.

Gestructureerd interview

Alle 75 leefgemeenschappen hebben we uitgenodigd voor een gestructureerd interview. Bij het uitblijven van enige reactie hebben we minstens twee keer een herinnerings-e-mail gestuurd, of indien mogelijk telefonisch contact opgenomen.

Om uitval zo laag mogelijk te houden hebben we gekozen om de vragenlijst af te nemen in de vorm van een gestructureerd interview. In overleg met de gemeenschap was dit ter plaatse (25 interviews), online (33) of telefonisch (5). Alle interviews werden afgenomen door een van de twee schrijvers van dit rapport.

Het interview duurt ongeveer een uur, en bestaat uit zowel kwantitatieve als kwalitatieve vragen.¹²⁸ Tijdens het interview werden ook een aantal vragen gesteld die naast het schrijven van dit rapport gebruikt worden om:

- een boekje te schrijven met korte teksten over de gemeenschappen,
- een interactieve kaart te ontwikkelen voor de website van de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen,
- feedback te krijgen op de activiteiten van de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen, en
- een expertise-netwerk voor leefgemeenschappen op te richten.

Antwoorden analyseren

We moesten in onze analyse van de antwoorden vaak keuzes maken. Bijvoorbeeld: wanneer kijken we naar aantallen bewoners en wanneer naar aantallen gemeenschappen; welke categorieën gebruiken we voor de indeling van de antwoorden. Hieronder enige toelichting.

Appels en peren

De leefgemeenschappen verschillen in grootte, van 3 bewoners tot wel 70. Dit betekent dat als iets waar is voor 50% van de *gemeenschappen*, het niet waar hoeft te zijn voor 50% van de *bewoners* van gemeenschappen. Statistieken die we noemen over percentages gemeenschappen geven dus relatief veel gewicht aan kleine gemeenschappen. Statistieken over bewoners geven relatief veel gewicht aan grote gemeenschappen. We hebben ernaar gestreefd om telkens te kijken naar het meest passende niveau van analyse: de leefgemeenschap of individuele bewoners. Bij ‘focus van de gemeenschap’ zijn we bijvoorbeeld op leefgemeenschapsniveau gebleven; bij ‘leeftijden bewoners’ hebben we de bewoners los bekeken. Over het algemeen merken we dat de grote lijnen en conclusies van het rapport niet veranderen wanneer we hier andere keuzes in maken.

Ook zijn er groepen van gemeenschappen, namelijk van Ruimzicht en Timon, die een centrale visie en aansturing hebben. Je zou kunnen zeggen dat deze groepen in sommige opzichten als één entiteit beschouwd moeten worden. Wij hebben ervoor gekozen om dit niet te doen en de gemeenschappen telkens los mee te tellen omdat we in de interviews merkten dat er betekenisvolle verschillen zijn tussen de individuele gemeenschappen, ook binnen deze organisaties.

¹²⁸ Zie Bijlage 3: vragenlijst

Indeling antwoorden in categorieën

Om trends te duiden hebben we de antwoorden op de kwalitatieve vragen ingedeeld in ruwe categorieën. We hebben na het laatste interview categorieën bedacht op basis van de variatie in de antwoorden en de interessegebieden van dit onderzoek. Bij de vraag over uitdagingen waren de antwoorden dermate divers dat we de indeling in categorieën in twee stappen gedaan hebben. Ten eerste hebben we antwoorden die overeen leken te komen gecodeerd, bijvoorbeeld ‘eigen grenzen stellen en aangeven’ of ‘wisselingen in de groep’. Deze categorieën hebben we weer geclusterd om tot een ruwe indeling te komen met categorieën op hogere orde, zoals ‘persoonlijk’ en ‘interpersoonlijk’.

Het analyseren en indelen is gedaan door de twee schrijvers van dit rapport, die ook de interviews hebben afgenomen.

Bijlage 2: deelnemende gemeenschappen

Naam gemeenschap	Plaats	Website
Augustanahof	Amsterdam	www.diaconie.com/augustanahof
Communitaire Gemeenschap Oudezijds100	Amsterdam	www.oudezijds100.nl
Convivium Akapella	Utrecht	www.ruimzicht.nl
Convivium De Hooge Stoep	Amsterdam	www.ruimzicht.nl
Convivium De Stadthouder	Utrecht	www.ruimzicht.nl
Convivium Moeshoes	Groningen	www.ruimzicht.nl
Convivium Pakhuis London	Groningen	www.ruimzicht.nl
Convivium Villa Spina Rosa	Utrecht	www.ruimzicht.nl
De Ark Gouda	Gouda	www.arkgouda.nl
De Ark Haarlem	Bloemendaal	www.arkhaarlem.nl
De Bondgenoot	Barneveld	www.bondgenoot.nl
De Hodshonhof	Amsterdam	www.hodshonhof.nl
De Huijberg	Huijbergen	www.dehuijberg.nl
De Lauwe Engel	Nieuwegein	
De Oude Pastorie	In de buurt van Utrecht	
De Wonne Almelo	Almelo	www.dewonnealmelo.nl
De Wonne Enschede	Enschede	www.wonne.nl
Dorothy-gemeenschap	Amstelveen	www.dorothygemeenschap.nl
Elim	Doorn	www.elim.nl
Focolare leefgemeenschap	Nieuwkuijk	www.marienkroon.nl
Foyer de Charité "Marthe Robin"	Thorn	www.foyer-thorn.nl
Gemeenschap Chemin Neuf	Oosterhout	www.chemin-neuf.nl/nl/
Gemeenschap de Hooge Berkt	Bergeijk	www.hoogberkt.nl
Good Luck	Amsterdam	www.goodluckamsterdam.nl
Hart voor West	Rotterdam	www.hartvoorwest.nl
Hebron Missie	Amerongen	www.hebronmissie.nl
Het Poorthuis	Almere	www.poorthuisalmere.nl
Hoogstraatgemeenschap	Eindhoven	www.hoogstraatgemeenschap.nl
Hotel de Hoop	Workum	www.hoteldehoop.com
Hugo de Groothof	Amsterdam	www.hugodegroothof.nl
Huize Humus	Nieuwegein	www.huizehumus.nl
Indebuurt in Zeist	Zeist	www.indebuurtinzeist.nl
Jeannette Noelhuis	Amsterdam	www.noelhuis.nl
Ki Tov	Utrecht	www.kitov.nl
Kleiklooster	Amsterdam	kleiklooster.nl
L'Abri	Eck en Wiel	www.labri.nl
Leefgemeenschap Bethanië	Amerongen	www.leefgemeenschapbethanie.nl
Leefgemeenschap De Wittenberg	Zeist	www.dewittenberg.nl/wonen
Leefgemeenschap Eltheto	Amsterdam	www.elthetokerkamsterdam.nl/over-ons/leefgemeenschap
Leefgemeenschap Hebron	Amsterdam	www.hebron.amsterdam
Leefgemeenschap Het Proveniershuis	Rotterdam	
Leefgemeenschap Slotervaart	Amsterdam	www.leefgemeenschapslotervaart.nl
Leefgemeenschap Zilt	Gorinchem	www.leefgemeenschapzilt.nl

Leefgroep Elim ¹²⁹	Tilburg	www.elimgroep.nl
Safe Haven	In de buurt van Rotterdam	safehavenrotterdam.org
Samenhuis Ernaast	Rotterdam	www.samenhuis.wordpress.com
SpringLevend ¹³⁰	Arnhem	www.springlevend.nl
Stadsklooster Arnhem	Arnhem	www.stadskloosterarnhem.nl
Stadsklooster Rotterdam	Rotterdam Zuid	
Stadsklooster San Damiano	's-Hertogenbosch	www.stadskloostersandamiano.nl
Taste!	Delft	www.tastedelft.nl
Timon Delfshaven	Rotterdam	www.timon.nl
Timon Hollandspoor Zuid	Houten	www.timon.nl
Timon Twina	Zeist	www.timon.nl
Timon Weesperhof	Amsterdam	www.timon.nl
Timon Woongroep Ijburg	Amsterdam	www.timon.nl
Villa Muhaba	Nieuwegein	cross-culture-nieuwegein.nl/partners/
Weduwe Roosenhofje	Amsterdam	
Westerwijk	Amsterdam	www.westerwijkamsterdam.nl
Woongemeenschap De Cederborg	Middelstum	www.cederborg.nl
Woongemeenschap Nieuw Sion	Diepenveen	www.nieuwsion.nl
Woongemeenschap Overhoop	Utrecht	www.leveninovervecht.nl/overhoop
Woongroep Ondertussen	Zeist	www.ondertusseninzeist.nl

De volgende gemeenschappen vallen wel binnen onze inclusie-criteria, maar deden niet mee aan de enquête.

Gemeenschap	Plaats	Website
Broeders van het Stille Leven	Haarlemmerliede	www.stadsmonniken.nl
Convivium Casa Mundo	Groningen	www.ruimzicht.nl
Convivium Tout Passe	Utrecht	www.ruimzicht.nl
	Tuindorp	
Credo Church Leefgemeenschap	Oostzaan	www.credochurch.nl
De B'Ulah Hoeve	Steenwijk	bulahhoeve.nl
Het Terphuis	Poortugaal	hetterphuis.nl
Timon de Wissel	Amersfoort	www.timon.nl
Timon woongroep De Stal	Zwolle	www.timon.nl
Timon woongroep Hollandspoor West	Houten	www.timon.nl
Timon woongroep Leidsche rijn	Utrecht	www.timon.nl
Timon woongroep Tielandt	Houten	www.timon.nl
Woongroep Roombeek	Enschede	woongroeproombeek.nl

129 Inmiddels opgeheven, december 2021

130 Inmiddels opgeheven, december 2021

Bijlage 3: vragenlijst

Vraag (lang)

vraag (kort)

(bij)kletsen.

Voorstellen: ik ben dus [naam] Ik ben vanuit de Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen gevraagd om de religieuze leefgemeenschappen in Nederland in kaart te brengen.

Ken je trouwens de vereniging (nee: dan uitleg over vereniging)

Eindproducten en datagebruik/privacy: We willen met dit project en dus met jullie antwoorden een aantal dingen doen. Op onze website zetten we een soort kaart waar je alle leefgemeenschappen en hun website kan vinden. En we gaan een boekje maken met een korte beschrijving van alle gemeenschappen erin. Dat krijgt elke gemeenschap die meedoet aan het onderzoek ook toegestuurd, als bedankje. Verder maken we een soort onderzoeks-rapport. In het rapport staat niet welke gemeenschap welk antwoord heeft gegeven, het gaat alleen over statistieken. Het is dus anoniem. Misschien gebruiken we een paar citaten, maar dan als voorbeeld, zonder dat je weet van wie het is. Als we een citaat van jou gebruiken zal ik het altijd nog even met je checken. Dat rapport wordt ook openbaar. Het derde gedeelte van het interview is voor de vereniging intern, omdat we willen weten hoe de vereniging de gemeenschappen beter zou kunnen ondersteunen.

Check juistheid achteraf: Alles wat we van plan zijn te publiceren specifiek over jullie sturen we van tevoren nog even door voordat we het publiceren of online zetten, zodat je nog even kan checken of er geen fouten in staat, of dingen die je liever net iets anders zou zeggen.

Tijd checken: Ik heb in mijn agenda trouwens staan dat we nog tijd hebben tot ongeveer [tijd (een uur)]. Is dat OK?

Opname: ik neem dit gesprek op, als dat OK is? Die opname sla ik verder alleen voor mezelf op. En ik zal ook tijdens het gesprek aantekeningen maken.

Naam en e-mail contactpersoon: Trouwens even voor mij: mag ik jouw persoonlijke e-mailadres? (evt. Telefoonnummer als respondent dat fijner vindt). Alleen maar zodat ik je nog kan bereiken om dingen op te sturen of te checken, dat emailadres wordt niet ergens gepubliceerd.

Naam:

E-mail:

(tel. Nr:)

Opmerkingen:

Overige namen:

Contactgegevens:

Ok, dan gaan we nu naar een beetje de **basisgegevens van de gemeenschap.**

na(a)m(en): Kan ik gewoon [naam van gemeenschap] invullen?

En hebben jullie verder nog namen die vaak gebruikt worden?

Naam:

(andere naam:)

Contactgegevens: En wat is jullie adres? En is er een e-mailadres waar mensen van buiten jullie kunnen bereiken? En een telefoonnummer? En hebben jullie een website? En zijn er nog sociale media die je leuk vindt om te verspreiden, bijvoorbeeld twitter/instagram/facebook ?

Straat:

	Huisnummer:
	Postcode:
	Plaats:
	E-mail:
	Telefoonnummer:
	Website
	Facebook:
	Twitter:
	Instagram:
	Andere Social media:
	Opmerkingen:
Oprichting: Ok, dankjewel. Dan even over het begin van de gemeenschap. Weet je welk jaar de gemeenschap opgericht is? (begonnen met samenwonen) En hoe is de gemeenschap ontstaan? (vooral met aandacht voor welke bewegingen, groepen, kerken en organisaties erbij betrokken waren (of juist alleen individuen)).	Oprichtingsjaar: Opgericht vanuit: Toelichting:
Gezindte: Dan ben ik nieuwsgierig naar hoe jullie gemeenschap nu is. Hebben jullie als groep een specifieke gezindte? Zijn jullie bijvoorbeeld katholiek/evangelisch/gereformeerd/pkn/oecumenisch/of iets anders?	Gezindte:
Hoeveel bewoners: Dan wat getallen: hoeveel mensen wonen er in de gemeenschap?	Aantal bewoners:
Categoriën bewoners: Over de bewoners, zijn dat allemaal mensen die bewust kiezen voor de gemeenschap en de visie? Of zijn er ook gezinsleden, of opvanggasten, meelevers, korte termijn vrijwilligers? En naast de bewoners nog externe leden?	(Kern)bewoners: Gezinsleden: Opvanggasten: Meelevers/korte termijn vrijwilligers: Externe leden: Anders, namelijk:
Leeftijd gemeenschapsleden: Ik ben ook geïnteresseerd in de leeftijden van de leden, hun gezinnen en meelevers, die in de gemeenschap wonen. Kan je per leeftijdscategorie zeggen hoeveel mensen daarin vallen?	0-18: 18-25: 25-45: 45-65: 65+: weet niet/wil niet zeggen:
Check: nog 0 kernbewoners, gezinsleden en meelevers indelen in leeftijd.	
Samenstelling: Zijn die mensen, buiten de gemeenschapsband nog gerelateerd aan elkaar? Zijn er bijvoorbeeld stellen, of families, (of mensen die geen partner hebben binnen de gemeenschap)?	Aantal stellen: Aantal gezinnen: Anders, namelijk:
Visie: Wat is jullie focus als gemeenschap? Waar streven jullie naar? (Wat is er	Visie:

nou echt kenmerkend voor jullie gemeenschap?)

Kerntaken: Wat zijn de dingen die jullie als gemeenschap doen?

Kerntaken:

Levenswijze: Wat is er anders in jullie dagelijkse leven in [naam gemeenschap] dan wanneer jullie niet in [naam gemeenschap] zouden wonen?

Wat is er bijzonder aan het dagelijks leven in [naam gemeenschap]?

Levenswijze:

**Spirituele
praktijk:**

Spirituele praktijk: Wat is jullie spirituele praktijk als groep?

Samen eten: Hoe vaak eten jullie samen?

Samen eten:

Tijdsinvestering: Hoeveel werkdagen houdt jullie nu gemiddeld over voor werk/studie buiten de deur. Wat is voor jullie 'normaal'? (Evt. Toelichten: verschil tussen een gemeenschap waar iedereen fulltime bij de gemeenschap is, of vooral in de weekends en fulltime werkt ernaast)

Check: Even checken of niet het gebed vergeten wordt :) En of gastvrijheid wel aan de orde is geweest. En of er geen aspecten zijn die elders genoemd worden, maar nu niet.

Dagen over:

Meelevers: Kunnen mensen bij jullie een tijdje meeleven (en meewerken) tegen kost en inwoning? (of voor een vriendelijke huur?) Nadat ze met jullie contact hebben opgenomen, en het past voor jullie natuurlijk.

**Meelevers
welkom:**

Leden gezocht: Zouden jullie graag met meer leden willen zijn?

**Leden gezocht:
Opmerkingen:**

Lid organisatie: Zijn jullie als gemeenschap lid van een organisatie of netwerk, of van een kerk?

Lid organisatie(s):

Andere gemeenschappen: Met welke andere leefgemeenschappen voelen jullie je verbonden? (aanmoedigen tot minstens vijf gemeenschappen genoemd zijn, of totdat de respondent actief aangeeft dat er niet meer zijn)

**Verbonden
gemeenschappen:**

Missen we nog groepen: We proberen zoveel mogelijk religieuze gemeenschappen in Nederland in kaart te brengen. Ken jij nog groepen waarvan je denkt dat wij ze misschien nog niet zijn tegengekomen?

**Onbekende
gemeenschappen:**

Verder: Is er verder nog iets dat je graag in het boekje zou willen noemen over jullie gemeenschap?

Verder:

Datagebruik: De antwoorden op de vragen tot nu toe zouden we voor een groot deel willen gebruiken in het boekje en op de website. Met de naam van de gemeenschap erbij. (Dus: mag ik dit opslaan?) Is dat OK? (als niet, wat dan wel? Naam en contact?)

**Datagebruik OK:
Opmerkingen:**

Inleiding: Dan ga ik nu verder met vragen die specifiek zijn voor het onderzoeksrapport. Die worden dus niet gebruikt met jullie naam erbij, maar alleen anoniem, als statistieken.

Rechtsvorm: Zijn jullie een vereniging of een stichting? Of een andere rechtsvorm?

**Rechtsvorm:
Namelijk:**

Besluitvormen: Hoe maken jullie belangrijke beslissingen? Wie beslist er mee, en hoe?

**Wie beslist:
Hoe:**

Vastgoed: Wonen jullie in huur of koopwoningen? Wie is de eigenaar?

**Huur/koop:
Namelijk:
Eigenaar:**

Inkomsten: Hoe komt de gemeenschap (en haar projecten) financieel rond?

Wat zijn jullie inkomstenbronnen?

Checken:

- Eigen inbreng (huur?): leden, andere bewoners, anders...
- Moederorganisatie: geld van moederkerk/klooster, anders...
- Giften: Particulieren, fondsen, kerken, bedrijven, in natura (eten, spullen), anders...

– Verhuur: Inkomsten gastenverblijf, opvang, Verhuur ruimtes, anders...

– Diensten/handel: Kringloopwinkel, Zonnepanelen, Deelnemers activiteiten, Koffieverkoop, anders...

Duur bewoning: Even weer over de leden van de gemeenschap (zonder hun gezinnen). Hoe lang wonen de leden van de gemeenschap al in de gemeenschap? Kun je per persoon zeggen (of ongeveer schatten) hoe lang ze al in deze gemeenschap wonen?

0-1 jaar:

1-5 jaar:

Check: nog

5-10 jaar:

0

10-20 jaar:

leden/meelevers invullen bij 'Duur bewoning'.

20+ jaar:

weet niet/wil niet zeggen:

Turnover: zijn er in de afgelopen 12 maanden ook nog mensen weggegaan? (excl. mensen die ook in de afgelopen 12 maanden zijn gekomen!)

Weggegaan:

Commitment: Wordt het commitment van de leden vastgelegd of uitgesproken? Hoe?

Commitment:

Supervisie: Hoe werken jullie aan de groepsdynamiek? Hebben jullie begeleiding van buitenaf? Of besteden jullie hier op een andere manier aandacht aan?

Supervisie:

Uitdagingen: We zijn nieuwsgierig naar wat voor soorten uitdagingen er zijn waar gemeenschappen tegenaan lopen. We willen namelijk kijken of er dingen zijn waar veel gemeenschappen mee te maken hebben, en waar we als vereniging eventueel iets mee zouden kunnen. Zou je kunnen vertellen wat voor uitdagingen er zijn of zijn geweest voor de gemeenschap? (liever niet alleen corona-gerelateerd)

Uitdagingen:

Datagebruik: Graag willen we de antwoorden op bovenstaande vragen anoniem opnemen in een onderzoeksrapport, is dat OK?

Datagebruik:

Verder nog iets: Is er verder nog iets wat je zou willen toevoegen aan dit anonieme deel van het interview?

Verder nog iets:

Inleiding: Tot slot hebben we nog wat praktische vragen vanuit de vereniging Religieuze Leefgemeenschappen. Wij zijn namelijk bezig om een expertise-netwerk op te zetten van onderlinge ondersteuning. Dus dit is niet meer voor het onderzoeksrapport, maar alleen voor ons intern. Omdat we jullie nu toch te pakken hebben. (vraag voor leden)

Brengen/halen: Wat zouden jullie willen brengen of halen uit de Vereniging Religieuze Leefgemeenschappen? (Als niets: dan vragen naar überhaupt het nut van de vereniging)

Brengen/Halen:

Expertise: Is er iemand in de gemeenschap die expertise heeft die handig zou kunnen zijn bij het elkaar ondersteunen? Dat hoeft niet gratis te zijn. Bijvoorbeeld praktisch, juridisch, boekhoudkundig, of als groepscoach,

Expertise:

organisator, noem maar op...

Contactgegevens expert(s): Mogen we een e-mail adres (of andere contactgegevens) van die perso(o)n(en) om door te vragen over of diegene geïnteresseerd is om expertise te delen met andere gemeenschappen? En in welke vorm?

Contactgegevens:

Afronding:

Opmerkingen: Nou, dit was de laatste vraag van deze enquête. Heel erg bedankt!

Is er verder nog iets wat je graag kwijt wil wat hier misschien mee te maken heeft?

Nu verder: Wij gaan rustig verder werken met het in kaart brengen van de religieuze leefgemeenschappen in Nederland.

Checken juistheid: Telkens als we iets over jullie hebben geschreven, zoals de tekst voor het boekje of op de website, dan zullen we het eerst naar jullie opsturen op de mail, om jullie te checken laten checken dat er niets vreemds in staat.

Bedankt: Heel erg bedankt voor je tijd nog, en hopelijk tot snel ziens!

Verder nog iets:

Literatuur

- AD. “Groepswonen in strijd tegen woningnood: ‘Samen deel je gemeenschappelijke ruimten.’” *Algemeen Dagblad*, May 18, 2021, sec. Den Haag.
<https://www.ad.nl/den-haag/groepswonen-in-strijd-tegen-woningnood-samen-deel-je-gemeenschappelijke-ruimten~adeec9c1/>.
- Aidala, Angela A. “Communes as Seeking Better Family? A Misleading Explanation.” *Alternative Lifestyles* 6, no. 2 (December 1, 1983): 115–39. <https://doi.org/10.1007/BF01403982>.
- Bader, Christopher D., F. Carson Mencken, and James Parker. “Where Have All the Communes Gone? Religion’s Effect on the Survival of Communes.” *Journal for the Scientific Study of Religion* 45, no. 1 (2006): 73–85. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2006.00006.x>.
- Bakker, Peter. “Re: 10,000 Gemeenschappen in Nederland?,” February 16, 2021.
- Bennett, John W. “Communes and Communitarianism.” *Theory and Society* 2, no. 1 (1975): 63–94. <https://doi.org/10.1007/bf00212728>.
- Bernts, Ton, and Joantine Berghuijs. *God in Nederland 1966-2015*. Have, Ten, 2016.
- Beusekom, Johan Hendrik van. *Het Experiment Der Gemeenschap: Een Onderzoek Naar Plaats En Functie van de “Orde” in de Reformatorische Kerken*. Den Haag: Voorhoeve, 1958.
- Brink, Gijs van den, Wim Dorsman, and Henk Minnema. *Evangelische Leefgemeenschappen*. Kampen: Uitgeverij Kok, 2008.
- Brouwer, Rein. “‘The Simple Way.’ A Practical Theology of New Monasticism.” *Yearbook for Ritual and Liturgical Studies* 28 (2012).
- CBS. “Huishoudens; grootte, samenstelling.” Accessed November 10, 2021.
<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/82905NED/table>.
- . “Kerncijfers per Postcode - Numeriek Deel van de Postcode (PC4) 2018-V3,” 2018.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/gegevens-per-postcode>.
- Claiborne, Shane. *The Irresistible Revolution*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2006.
- Claiborne, Shane, Christine Lemaire, and Lodewijk van Dooren. *Hoe Jezus de wereld op zijn kop zet: (en mijn leven ook)*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2009.
- De Omslag. “Ecowijken En -Dorpen - Anders Wonen Anders Leven,” 2021.
http://www.omslag.nl/wonen/ecodorpen.html#gerealiseerde_ecowijken.
- Diaconie van de Protestantse Gemeente te Amsterdam. “Het Protestants Diaconaal Netwerk Amsterdam,” 2020. <https://www.diaconie.org/s/Organogram-klein-scaled.jpg>.
- . “Organisatieverslag Protestantse Diaconie 2020,” n.d.
<https://www.diaconie.org/s/Organisatieverslag-Protestantse-Diaconie-202084-yt6j.pdf>.
- Dicou, Bert, and Sigrid Coenradie. *Heilig. Gewoon Nu*. Zoetermeer: Meinema, 2012.

- Drop, C. J. “‘Het Is Mooier En Ook Gewoner Dan Ik Had Gedacht,’” 2017.
- Dutton, Jacqueline, and Lyman Tower Sargent. “Introduction: Utopias from Other Cultural Traditions.” *Utopian Studies* 24, no. 1 (2013): 2–5.
- Eurostat. “House Price Index (2015 = 100) - Quarterly Data.” Accessed November 4, 2021. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/PRC_HPI_Q.
- Farkas, Judit. “‘Very Little Heroes’ History and Roots of the Eco-Village Movement.” *Acta Ethnographica Hungarica* 62, no. 1 (June 1, 2017): 69–87. <https://doi.org/10.1556/022.2017.62.1.4>.
- Foundation for Intentional Community. *Communities Directory: The Guide to Intentional Community & Cooperative Living*. Edited by Marty Klaif, Christopher Kindig, Pavan Rikhi, Chris Roth, and Sky Blue. 7th edition. Fellowship for Intentional Community, 2017.
- Global Ecovillage Network Nederland. “Overzichtskaart Met Alle Initiatieven.” Accessed November 4, 2021. <http://ecodorpennetwerk.nl/kaart-alle/>.
- Hoekstra, E. G., and M. H. Ipenburg. *Handboek Christelijk Nederland: Kerken, Gemeenten, Samenkomsten En Vergaderingen*. Uitgeefmij Kok ten Have, 2008.
- Hoogbergen, Th. “Opkomst En Neergang van Negentiende Eeuwse Congregaties. De Emanciperende Rol in Onderwijs, Zorg En Missie.” In *Kloosters En Religieus Leven. Historie Met Toekomst*, edited by Th. Hoogbergen and M. Ackerman, 42–53. 's-Hertogenbosch: Heinen, 2002.
- Howard, Evan B. “The Beguine Option: A Persistent Past and a Promising Future of Christian Monasticism.” *Religions* 10, no. 9 (2019): 491. <https://doi.org/10.3390/rel10090491>.
- Israël, Rosaliene. “Monastiek Pionieren - Een Verkenning.” Protestantse Kerk Nederland, 2015.
- . “Opvang - Wat Zijn de Grenzen Aan Jouw Gastvrijheid.” Podcast over Leefgemeenschappen, 2020. <https://soundcloud.com/leefgemeenschappen>.
- Jansen, Hendrikus August Michiel. *Woongroepen in Nederland.*, 1992.
- Kozeny, Geoph. “Intentional Communities: Lifestyles Based on Ideals.” *Communities Directory: A Guide to Cooperative Living*, 1995, 18–24.
- Lange, Dennis de. *Tolstojanen in Nederland - Het Tolstojanisme Als Sociale Beweging*. Utrecht: Kelderuitgeverij, 2010.
- Martin, John Levi. “Personal Communication,” January 2, 2021.
- Meijering, Louise. “Making a Place of Their Own: Rural Intentional Communities in Northwest Europe.” University of Groningen, 2006.
- Meijering, Louise, Paulus Huigen, and Bettina Van Hoven. “Intentional Communities in Rural Spaces.” *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie* 98, no. 1 (2007): 42–52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2007.00375.x>.

- Metcalf, Bill. "Utopian Struggle: Preconceptions and Realities of Intentional Communities." *RCC Perspectives*, no. 8 (2012): 21–30.
- Miller, Timothy. "Searching for a Common Center - Religious and Spiritual Communes." In *The 60s Communes: Hippies and Beyond*, 92–127. Syracuse University Press, 2015.
- Nijssse, Willem. "De Kunst van Commitment - Een Onderzoek Naar Christelijke Leefgemeenschappen in Nederland En de Betekenis van Stabilitas Voor Het Leven van Hun Bewoners." Protestants Theologische Universiteit, n.d.
- NLZVE. "Monitor Zorgzame Gemeenschappen." NLZVE, 2020. <https://www.nlzorgtvoorelkaar.nl/monitor+zorgzame+gemeenschappen+def>.
- Nuy, Ton. *Nieuwe Religieuze Leefgroepen*. Tilburg: Oriëntatiecentrum voor kerkelijke roeping, 1969.
- Omroep West. "Tegen eenzaamheid en woningnood; samenleven in woongroep in trek," November 7, 2019. <https://www.omroepwest.nl/nieuws/3958141/tegen-eenzaamheid-en-woningnood-samenleven-in-woongroep-in-trek>.
- Omslag. "Omslag - Anders Wonen - Anders Leven," 2021. <http://www.omslag.nl/wonen.htm>.
- Parool. "Eén Grote, Happy Zelfbouw Familie," November 13, 2021.
- Pitzer, Donald E. "Communes and Intentional Communities." In *The Routledge Companion to Alternative Organization*, 113–28. Routledge, 2014. <https://doi.org/10.4324/9780203725351-15>.
- . "Developmental Communalism into the Twenty-First Century." In *The Communal Idea in the 21st Century*, 33–52. Brill, 2013.
- Platform31. "De Wooncoöperatie, Die Komt Er Wél," 2018. <https://www.platform31.nl/publicaties/de-wooncooperatie-die-komt-er-wel#>.
- Porticus. "Space for Grace," 2021. <https://spaceforgrace.nl/>.
- Protestantse Kerk Nederland. "Kerk 2025: Waar Een Woord Is, Is Een Weg," n.d. <https://www.protestantsekerk.nl/thema/kerk2025/>.
- . "Leren Pionieren." Leergemeenschap Pionieren, 2021. <https://lerenpionieren.nl/>.
- Riphagen-Hamoen, Elisabeth. *Leefgemeenschappen in Nederland - Hulpverlening, Opvang En Bezinning*. Kampen: Uitgeverij Kok, 1995.
- Roos, Jac. *Kommunes En Kommunititeiten - Enkele Voorbeelden van Gemeenschapsbeleving Vanuit Evangelische Inspiratie*. Baarn: Bosch & Keuning B.V., 1974.
- Rubin, Zach. "'A Not-so-Silent Form of Activism': Intentional Community as Collective Action Reservoir." *Humanity & Society*, 2020, 0160597620951945. <https://doi.org/10.1177/0160597620951945>.

- Rubin, Zach, Don Willis, and Mayana Ludwig. "Measuring Success in Intentional Communities: A Critical Evaluation of Commitment and Longevity Theories." *Sociological Spectrum* 39, no. 3 (May 4, 2019): 181–93. <https://doi.org/10.1080/02732173.2019.1645063>.
- Sargent, Lyman Tower. "Theorizing Intentional Community in the Twenty-First Century." *The Communal Idea in the 21st Century*, 2013, 53–72. https://doi.org/10.1163/9789004236257_005.
- shareNL. "Milieu-Impact En -Kansen Deeleconomie," 2015. <https://www.sharenl.nl/nieuws/onderzoek/ienm>.
- Slijkerman, Kees. "Nieuwe Bewegingen En Gemeenschappen in de Katholieke Kerk," 2021. <http://www.nieuwebewegingen.nl/>.
- Sullivan, Esther. "Individualizing Utopia: Individualist Pursuits in a Collective Cohousing Community." *Journal of Contemporary Ethnography* 45, no. 5 (2016): 602–27. <https://doi.org/10.1177/0891241615587527>.
- . "(Un) Intentional Community: Power and Expert Knowledge in a Sustainable Lifestyle Community." *Sociological Inquiry* 86, no. 4 (2016): 540–62. <https://doi.org/10.1111/soin.12125>.
- The Rutba House, ed. *School(s) for Conversion: 12 Marks of a New Monasticism*. Eugene, Oregon: Cascade Books, 2005.
- Tönnies, Ferdinand. *Gemeinschaft Und Gesellschaft*. Fues, 1887.
- Troester, Rosalie Riegler. *Voices From the Catholic Worker*. Philadelphia: Temple University Press, 1993.
- Ussel, Jos van. *Leven in Communes*. Deventer: van Loghum Slaterus, 1977.
- Vaisey, Stephen. "Structure, Culture, and Community: The Search for Belonging in 50 Urban Communes." *American Sociological Review* 72, no. 6 (2007): 851–73. <https://doi.org/10.1177/000312240707200601>.
- Verdonk, Dirk-Jan. *Het Dierloze Gerecht - Een Vegetarische Geschiedenis van Nederland*. Amsterdam: Boom, 2009.
- Vereniging Gemeenschappelijk Wonen. "Adressen Lid Woongemeenschappen," 2021. <http://www.gemeenschappelijkwonen.nl/adressen-lid-woongemeenschappen>.
- . "Doel van de Vereniging." Accessed April 18, 2021. <http://www.gemeenschappelijkwonen.nl/doel-van-de-vereniging>.
- Vereniging van Religieuze Leefgemeenschappen. "Leefgemeenschappen," 2020. <https://verenigingreligieuzeleefgemeenschappen.nl/leefgemeenschappen/>.
- Vonk, Martine. *Sustainability and Quality of Life; a Study on the Religious Worldviews, Values and Environmental Impact of Amish, Hutterite, Franciscan and Benedictine Communities*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2011.

- Vugt, Joos van. *Kloosters Op Schrift: Een Bibliografie over Orden En Congregaties in Nederland in de Negentiende En Twintigste Eeuw*. vierde, bijgewerkte uitg. ed. Nijmegen: [s.n.], 2012. <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/91398>.
- Wagner, Felix. "Success in Intentional Communities: The Problem of Evaluation." *Communal Societies* 5 (1985).
- Waterschoot, Marianne van. "In de ander ontdek ik iets van God, iets dat mijn leven oneindig verrijkt." *Nieuw Wij*, October 23, 2014. <https://www.nieuwwij.nl/interview/de-ander-ontdek-ik-iets-van-god-iets-dat-mijn-leven-oneindig-verrijkt/>.
- Würfel, Michael, ed. *Eurotopia - Directory of Communities and Ecovillages in Europe*. Sieben Linden, 2020.
- Zablocki, Benjamin David. *Alienation and Charisma: A Study of Contemporary American Communes*. Free Press, 1980.
- Zicklin, G. *Countercultural Communes: A Sociological Perspective*. Greenwood Press, 1983.